Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
VERICY TRSTENJAK
przedstawiona w dniu 29 listopada 2011 r.[1]

Sprawa C-453/10

Jana Pereničovái
Vladislav Perenič
przeciwko
SOS financ, spol. s r. o.

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Okresný súd Prešov (Republika Słowacka)]

Ochrona konsumentów — Dyrektywa 93/13/EWG — Artykuł 4 ust. 1 i art. 6 ust. 1 — Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich — Dyrektywa 2005/29/WE — Nieuczciwe praktyki handlowe w obrocie handlowym pomiędzy przedsiębiorstwami a konsumentami — Umowa o kredyt konsumencki, w której przewidziano oprocentowanie lichwiarskie — Wpływ nieuczciwych praktyk handlowych oraz nieuczciwych warunków umownych na obowiązywanie umowy w całości

Spis treści

I – Wprowadzenie 3

II – Ramy prawne 4

A – Prawo Unii 4

1. Dyrektywa 93/13 4

2. Dyrektywa 87/102 5

3. Dyrektywa 2005/29/WE 6

B – Prawo krajowe 6

III – Stan faktyczny, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne 7

IV – Postępowanie przed Trybunałem 8

1 — Język oryginału: niemiecki.
Język postępowania: słowacki.

V – Istotne argumenty stron 8

A – W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego 8

B – W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego 9

1. Błędne określenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania jako nieuczciwa praktyka handlowa 9

2. Wpływ nieuczciwych praktyk handlowych na ważność umowy 10

VI – Ocena prawna 11

A – Uwagi wstępne 11

B – W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego 12

1. Wyznaczony przez prawo Unii minimalny poziom ochrony 12

a) Nieważność poszczególnych warunków umowy jako zasada 12

b) Nieważność całej umowy jako wyjątek 13

2. Zakres swobody regulacji państw członkowskich dotyczący podniesienia poziomu ochrony 17

C – W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego 18

1. Pierwsza część pytania drugiego: błędna informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania 18

a) W przedmiocie dyrektywy 2005/29 18

b) Zakres stosowania dyrektywy 2005/29 19

i) Istnienie praktyki handlowej 19

ii) Znaczenie uregulowania rozgraniczającego z art. 3 ust. 2 dyrektywy 19

iii) Wniosek wstępny 21

c) Istnienie nieuczciwych praktyk handlowych 21

i) Konieczność spójnej wykładni prawa ochrony konsumentów 21

ii) Badanie nieuczciwego charakteru praktyki handlowej 23

– Występowanie działania wprowadzającego w błąd w rozumieniu art. 5 ust. 4 lit. a) w związku z art. 6 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2005/29 23

– Pomocnicze stwierdzenie naruszenia wymogów dotyczących staranności zawodowej 25

d) Wniosek 26

2. Druga część pytania drugiego: wpływ nieuczciwych praktyk handlowych na ważność umowy 26

a) Znaczenie dyrektywy 87/102 26

b) Znaczenie dyrektywy 2005/29 26

c) Znaczenie dyrektywy 93/13 27

i) Zakres stosowania dyrektywy 27

ii) Zakres kontroli treści 27

iii) Nieuczciwy charakter warunku umownego 28

d) Wniosek 30

3. Podsumowujące wnioski końcowe 30

VII – Wnioski 30

I – Wprowadzenie

1. Niniejsza sprawa wynika z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożonego na podstawie art. 267 TFUE przez słowacki Okresný súd Prešov, zwany dalej „sądem krajowym", w którym przedłożył on Trybunałowi szereg pytań dotyczących wykładni dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich [2] oraz dyrektywy 2005/29 w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych na rynku wewnętrznym [3].

2. Podstawą wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest skarga małżonków Perenič, zwanych dalej „skarżącymi w postępowaniu przed sądem krajowym", o stwierdzenie nieważności umowy o kredyt konsumencki zawartej przez nich ze spółką SOS, s r.o. (zwaną dalej „SOS"). Podnoszą oni, że umowa ta zawiera liczne niekorzystne dla nich warunki, które działają na ich szkodę jako konsumentów. Uwzględniając powyższe, warunki te należy traktować jako nieuczciwe w rozumieniu dyrektywy 93/13 tudzież jako wyraz nieuczciwych praktyk handlowych w rozumieniu dyrektywy 2005/29. Z okoliczności tej wyprowadzają wniosek, że rzeczona umowa powinna zostać uznana za nieważną, przy czym w interesie ochrony konsumentów nie wystarczy stwierdzenie jedynie częściowej nieważności umowy, lecz przeciwnie, powinna zostać stwierdzona nieważność całej umowy.

3. Niniejsza sprawa daje okazję Trybunałowi do dalszego rozwinięcia swojego orzecznictwa w dziedzinie ochrony konsumentów, a w szczególności wyjaśnienia, w jaki sposób można w przypadku występowania nieuczciwych warunków wdrożyć nakazany przez prawodawcę unijnego brak mocy wiążącej takich warunków, tak aby czyniło to w sposób odpowiedni zadość wymogom pewności prawa i ochrony konsumentów. W związku z tym należy zbadać, czy decydujące znaczenie ma ewentualny interes konsumenta, aby nie być dłużej związanym umową, czy też z uwagi na konieczność zachowania trwałości stosunków prawnych oraz swobodę umów można oczekiwać od konsumenta przestrzegania częściowo nieważnej umowy. Jednocześnie należy zbadać, w jaki sposób działa ochrona

2 — Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, s. 29).

3 — Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/29/WE z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych") (Dz.U. L. 149, s. 22).

zapewniona konsumentowi przez obie te dyrektywy w sytuacji występującej w postępowaniu przed sądem krajowym i czy ze stwierdzenia nieuczciwych praktyk handlowych w rozumieniu dyrektywy 2005/29 mogą wynikać ewentualnie wnioski dla oceny nieuczciwości warunku umownego w rozumieniu przepisów dyrektywy 93/13.

II – Ramy prawne

A – *Prawo Unii*

1. Dyrektywa 93/13

4. Zgodnie z art. 1 ust. 1 dyrektywy 93/13 jej celem jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem.

5. Zgodnie z art. 3 dyrektywy:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują[c] znaczącą [i nieuzasadnioną] nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

[…]

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

6. Artykuł 4 dyrektywy stanowi, co następuje:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w czasie wykonania [zawarcia] umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem [zawarciem] umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

7. Artykuł 6 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

8. Artykuł 8 dyrektywy 93/13 stanowi:

„W celu zapewnienia wyższego stopnia ochrony konsumenta państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać bardziej rygorystyczne przepisy prawne zgodne z traktatem w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą”.

9. Punkt 1 lit. g) załącznika do dyrektywy 93/13 określa jako nieuczciwe warunki, których celem lub skutkiem jest „umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy wypowiedzenia umowy zawartej na czas nieokreślony bez wykazania stosownego terminu wypowiedzenia [bez stosownego okresu wypowiedzenia], chyba że istnieją ku temu poważne podstawy".

2. Dyrektywa 87/102

10. Celem dyrektywy 87/102[4] jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego. Dyrektywa ta została uchylona ze skutkiem od dnia 12 maja 2010 r. przez dyrektywę 2008/48[5], która weszła w życie w dniu 11 czerwca 2008 r. Z uwagi na to, że sporna umowa została zawarta przez strony postępowania przed sądem krajowym w dniu 12 marca 2008 r., w sprawie będącej przedmiotem tegoż postępowania zastosowanie znajduje jedynie dyrektywa 87/102.

11. Artykuł 1 dyrektywy 87/102 stanowi, co następuje:

„1. Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie do umów o kredyt konsumencki.

2. Do celów niniejszej dyrektywy:

[…]

e) »roczna stopa oprocentowania« oznacza wszystkie koszty kredytu, łącznie z odsetkami i innymi opłatami bezpośrednio związanymi z umową kredytu, ustalone zgodnie z przepisami lub praktykami istniejącymi lub które mają zostać ustanowione przez państwa członkowskie".

12. Artykuł 4 dyrektywy stanowi, co następuje:

„1. Umowy kredytu zawierane są na piśmie. Konsument otrzymuje egzemplarz umowy.

2. Umowa w formie pisemnej zawiera:

a) określenie rocznej stopy oprocentowania;

b) określenie warunków, na jakich roczna stopa oprocentowania może zostać zmieniona.

W przypadkach, w których niemożliwe jest określenie rocznej stopy oprocentowania, konsumentowi zostaje przekazana stosowna informacja zawarta w umowie w formie pisemnej. Informacja ta zawiera przynajmniej informacje przewidziane w art. 6 ust. 1 tiret drugie".

13. Artykuł 14 dyrektywy stanowi, co następuje:

„1. Państwo członkowskie zapewni, aby umowy kredytu nie naruszały ze szkodą dla konsumenta przepisów prawa krajowego przyjętych w wykonaniu niniejszej dyrektywy lub z nią zgodnych.

2. Państwa członkowskie zapewnią ponadto, aby przepisy, które przyjęły w wykonaniu niniejszej dyrektywy, nie były omijane poprzez specjalny sposób formułowania umów, w szczególności poprzez metodę rozdzielania kwoty kredytu na kilka umów".

4 — Dyrektywa Rady 87/102/EWG z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (Dz.U. L 42, s. 48).

5 — Dyrektywa 2008/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (Dz.U. L 133, s. 66).

3. Dyrektywa 2005/29/WE

14. Artykuł 3 dyrektywy 2005/29 określa zakres tej dyrektywy w następujący sposób:

„1. Niniejszą dyrektywę stosuje się do nieuczciwych praktyk handlowych w rozumieniu art. 5, stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów przed zawarciem transakcji handlowej dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania oraz po jej zawarciu.

2. Niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla przepisów prawa zobowiązań umownych, w szczególności dla postanowień dotyczących ważności, zawierania lub skutków umowy".

B – *Prawo krajowe*

15. Słowacki kodeks cywilny zawiera następujące przepisy regulujące prawo umów konsumenckich:

„§ 52

(1) Za »umowę konsumencką« uważa się, niezależnie od jej formy prawnej, każdą umowę zawartą pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem.

(2) Warunki każdej umowy konsumenckiej oraz każdy inny przepis regulujący stosunki prawne, których podmiotem jest konsument, stosuje się na korzyść konsumenta. Wszelkie uzgodnienia, których treścią i celem jest obejście tych przepisów, są nieważne.

[…]

(4) Za »konsumenta« uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub samodzielną działalnością zawodową.

[…]

§ 53

(1) Umowa konsumencka nie może zawierać postanowień skutkujących, na niekorzyść konsumenta, nierównomiernym rozłożeniem pomiędzy jej strony wynikających z niej praw i obowiązków (nieuczciwe warunki). Nie może zostać uznany za nieuczciwy warunek umowny dotyczący głównego przedmiotu umowy lub też adekwatności ceny lub wynagrodzenia, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem.

[…]

(4) Za nieuczciwe warunki uważa się postanowienia umowy konsumenckiej, które

k) nakładają na konsumenta rażąco wysokie odszkodowanie w razie niewykonania przez niego zobowiązań;

[…]

(5) Zawarte w umowie konsumenckiej nieuczciwe warunki są pozbawione mocy prawnej".

16. Ustawa nr 258/2001 o umowach o kredyt konsumencki w ostatnio zmienionym brzmieniu stanowi, co następuje:

„§ 4

Umowy o kredyt konsumencki

(1) Umowa o kredyt konsumencki wymaga dla swojej ważności zachowania formy pisemnej, przy czym konsumentowi powinien zostać wydany jeden egzemplarz umowy.

(2) Poza postanowieniami o charakterze ogólnym umowa o kredyt konsumencki zawiera:

[…]

j) informację o rzeczywistej rocznej stopie oprocentowania oraz o całkowitym koszcie kredytu, tak jak został on obliczony na podstawie danych dostępnych w chwili zawarcia umowy.

[…]

Jeżeli umowa o kredyt konsumencki nie zawiera informacji wskazanych w ust. 2 lit. […] j), należy przyjąć, że udzielony kredyt nie jest obciążony odsetkami i kosztami".

17. Załącznik nr 2 do ustawy nr 258/2001 ustala metodę obliczania rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania.

III – Stan faktyczny, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

18. Spółka SOS jako podmiot niebankowy udziela także kredytów konsumenckich na podstawie umów standardowych.

19. W dniu 12 marca 2008 r. SOS udzieliła skarżącym w postępowaniu przed sądem krajowym kredytu w kwocie 150 000 SKK (4 979 EUR), który miał zostać spłacony w 32 miesięcznych ratach w wysokości 6 000 SKK (199 EUR). Trzydziesta trzecia, a zarazem ostatnia rata miała być równa kwocie samego kredytu i wynosić 150 000 SKK (4 979 EUR). Małżeństwo Perenič miało zwrócić 342 000 SKK (11 352 EUR). Spółka SOS podała rzeczywistą roczną stopę oprocentowania w wysokości 48,63%. Jednakże według obliczeń sądu krajowego rzeczywista roczna stopa oprocentowania kredytu wynosi 58,76%. Przy obliczaniu rzeczywistego kosztu kredytu spółka SOS nie uwzględniła dodatkowej opłaty za udzielenie kredytu w wysokości równej 2 500 SKK (83 EUR).

20. Umowa zawiera szereg warunków, które z punktu widzenia skarżących są dla nich niekorzystne. Ich dokładna treść została przedstawiona we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Dla celów niniejszego postępowania wystarczy odniesienie się do treści tego dokumentu.

21. Z treści wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że skarżący w postępowaniu przed sądem krajowym popadli w zwłokę z zapłatą rat, co spowodowało, że spółka SOS zażądała od nich zapłaty kary umownej w wysokości 209 EUR. W dniu 23 grudnia 2009 r. skarżący wnieśli do sądu krajowego skargę o stwierdzenie nieważności umowy kredytowej.

22. Sąd krajowy ma wątpliwości, czy rzeczona umowa zawiera nieuczciwe warunki w rozumieniu dyrektywy 93/13 i jaki wpływ ma to na obowiązywanie umowy. Przede wszystkim sąd krajowy zadaje sobie pytanie, w jakim zakresie konieczne jest – na przykład przez stwierdzenie nieważności całej umowy – zabezpieczenie interesów konsumentów i czy takiemu stanowisku nie sprzeciwiają się przepisy dyrektywy 2005/29. Zdaniem sądu krajowego konieczne jest dokonanie wykładni prawa Unii. Z tego powodu sąd krajowy zawiesił postępowanie i przedłożył Trybunałowi następujące pytania do rozstrzygnięcia w trybie prejudycjalnym:

„1) Czy zakres ochrony konsumenta w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich jest taki, że w przypadku stwierdzenia obecności nieuczciwych warunków umownych pozwala on uznać, iż umowa w całości nie wiąże konsumenta, jeżeli jest to dla niego korzystniejsze?

2) Czy kryteria definiujące nieuczciwą praktykę handlową w rozumieniu dyrektywy 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotyczącej nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniającej dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady pozwalają uznać, że gdy przedsiębiorca podaje w umowie rzeczywistą roczną stopę oprocentowania niższą od faktycznej, takie zachowanie przedsiębiorcy w stosunku do konsumenta można uważać za nieuczciwą praktykę handlową? Czy w przypadku stwierdzenia nieuczciwej praktyki handlowej dyrektywa 2005/29 dopuszcza, aby miało to wpływ na obowiązywanie umowy kredytu i realizację celu art. 4 ust. 1 i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, jeżeli nieważność umowy jest bardziej korzystna dla konsumenta?”.

IV – Postępowanie przed Trybunałem

23. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 31 sierpnia 2010 r. wpłynął do sekretariatu Trybunału w dniu 16 września 2010 r.

24. Skarżący w postępowaniu przed sądem krajowym, rządy słowacki, niemiecki, austriacki i hiszpański oraz Komisja Europejska przedstawili uwagi na piśmie w terminie przewidzianym w art. 23 statutu Trybunału.

25. Na rozprawie w dniu 15 września 2011 r. stawili się pełnomocnicy skarżących w postępowaniu przed sądem krajowym, rządu słowackiego oraz Komisji, aby przedstawić swoje stanowiska.

V – Istotne argumenty stron

A – *W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego*

26. *Skarżący w postępowaniu przed sądem krajowym* wywodzą, że art. 6 dyrektywy 93/13, zgodnie z którym nieuczciwe warunki nie są dla konsumentów wiążące, należy interpretować w ten sposób, że umowa zawierająca takie warunki powinna zostać uznana w całości za nieobowiązującą, jeżeli jest to dla konsumenta bardziej korzystne, a konsument powołuje się nieważność umowy.

27. *Rząd niemiecki* wywodzi, że art. 6 dyrektywy 93/13 ustala zasadę, iż umowa zawierająca nieuczciwe warunki powinna zachować swoją moc obowiązującą. Tylko wyjątkowo można uznać umowę w całości za nieważną, a mianowicie wtedy, gdy umowa ta nie może istnieć bez danych warunków. Jednak dyrektywa 93/13 przewiduje jedynie pewne minimum harmonizacji krajowych porządków prawnych, tak że państwa członkowskie mogą przewidzieć całkowitą nieważność umów zawierających nieuczciwe warunki, jeżeli jest to bardziej korzystne dla konsumentów.

28. *Rząd hiszpański* wskazuje, że celem dyrektywy 93/13 jest bardziej ochrona konsumenta przed przedsiębiorcami niż zapewnienie autonomii woli stron umowy. Ze względu na cel ochrony konsumentów umowa może utracić w całości swoją moc wiążącą wobec konsumenta, jeżeli także po usunięciu nieuczciwych warunków istnieje dysproporcja na jego niekorzyść.

29. *Rząd słowacki*, wskazując na orzecznictwo Trybunału, podnosi, że do zadań sądów krajowych należy ocena, czy dana umowa może istnieć bez nieuczciwych warunków. Sąd krajowy jest zobowiązany wyciągnąć wszystkie wnioski z prawa krajowego wynikające z takiej sytuacji, aby zapewnić, że konsument nie będzie związany nieuczciwymi warunkami.

30. *Komisja* przypomina, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału do zadań sądów krajowych należy stosowanie ogólnych kryteriów zawartych w dyrektywie 93/13 do oceny nieuczciwego charakteru określonych warunków zawartych w umowach. Jeżeli nie można przewidzieć, które z warunków umownych zostaną ocenione jako nieuczciwe, brak jest też możliwości, aby z góry stwierdzić, w jakim zakresie taka ocena prowadzić będzie do stwierdzenia nieważności umowy kredytowej.

31. W odniesieniu do sytuacji, w których umowa zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie jest dla stron wiążąca, Komisja wskazuje, że występuje to w przypadku, gdy stwierdzi się, że bez nieuczciwych warunków brak jest obiektywnej możliwości dalszego stosowania umowy. Twierdzenie jednej ze stron umowy, że w przypadku braku danego postanowienia w umowie nie wyraziłaby ona zgody na jej zawarcie, nie jest samo w sobie powodem do tego, aby uznać całą umowę za nieważną. Mimo to prawo krajowe może przewidywać, że umowa zawierająca nieuczciwe warunki w całości nie wiąże konsumenta, gdyż dyrektywa 93/13 przewiduje jedynie pewne minimum harmonizacji krajowych porządków prawnych i zezwala państwom członkowskim na zapewnienie wyższego standardu ochrony konsumentów.

B – *W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego*

1. Błędne określenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania jako nieuczciwa praktyka handlowa

32. Zarówno rząd *niemiecki*, jak i *hiszpański* są zdania, że podanie niższej niż rzeczywista rocznej stopy oprocentowania jest nieuczciwą praktyką handlową w rozumieniu dyrektywy 2005/29.

33. Chociaż dyrektywa 87/102 zobowiązuje do podania rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania, to nie ustala ona, jakie skutki prawne wynikają z błędnej informacji o jej wysokości. Ponadto zawarte w załączniku II dyrektywy 2005/29 odniesienie do art. 3 dyrektywy 87/102 pozwala przyjąć, że określenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania stanowi istotną informację w rozumieniu art. 7 dyrektywy 2005/29. W związku z tym brak podania takiej informacji stanowi wprowadzające w błąd zaniechanie, które jest zakazane przez art. 7 dyrektywy 2005/29.

34. *Komisja* oraz *rząd austriacki* wskazują, że błędna informacja o rzeczywistej rocznej stopie oprocentowania może zostać oceniona jako nieuczciwa praktyka handlowa, przy czym ten drugi podkreśla, że jest to praktyka zakazana przez art. 6 dyrektywy 2005/29. Taka ocena należy jednak do zadań sądu krajowego, dlatego też Komisja musi w szczególności sprawdzić, w jakim zakresie taka praktyka może wpływać na gospodarcze decyzje przeciętnego konsumenta.

35. Zdaniem *rządu słowackiego* odniesienie do dyrektywy 2005/29 jest bez znaczenia dla niniejszego postępowania. Odnośnie do zagadnienia stosowania tej dyrektywy z postanowienia o wystąpienie z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie wynika, by w sprawie będącej przedmiotem postępowania przed sądem krajowym chodziło o strategię handlową przedsiębiorcy stosowaną w celu sprzedaży produktów. W każdym wypadku informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania nie może zostać zakwalifikowana jako praktyka handlowa.

2. Wpływ nieuczciwych praktyk handlowych na ważność umowy

36. *Skarżący w postępowaniu krajowym* są zdania, że dyrektywa 2005/29 mająca za cel ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami handlowymi nie może być stosowana w oderwaniu od mechanizmów ochronnych dyrektywy 93/13. W związku z tym powinna być ona interpretowana w taki sposób, iż jeżeli nieuczciwa praktyka jest niekorzystna dla konsumenta, to okoliczność ta musi zostać uwzględniona także w procesie wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, a mianowicie jako okoliczność istotna dla oceny nieuczciwości warunku umowy. Dlatego też okoliczność ta musi mieć wpływ na ważność umowy.

37. *Rząd niemiecki* stoi natomiast na stanowisku, że z uwagi na brak wzajemnych odesłań w rzeczonych dyrektywach stwierdzenie nieuczciwości praktyki handlowej nie ma bezpośredniego wpływu na ocenę nieuczciwości warunku umownego. Nie może mieć to też wpływu na zagadnienie ważności umowy zawierającej nieuczciwe warunki, gdyż dyrektywa 2005/29, jak to wynika z jej art. 3 ust. 2, pozostaje bez uszczerbku dla postanowień o ważności umowy. Jednakże stwierdzenie nieuczciwej praktyki handlowej może zostać uwzględnione jako okoliczność związana z zawarciem umowy w rozumieniu art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13.

38. Zdaniem *rządu hiszpańskiego* istnienie nieuczciwej praktyki handlowej, takiej jak błędna informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania, zgodnie z art. 4 ust. 1 oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 ma wpływ na ważność umowy o kredyt konsumencki w całości, jeżeli jest to korzystniejsze dla konsumenta.

39. *Rząd austriacki* podnosi, że dyrektywa 2005/29 wyklucza, aby nieuczciwe praktyki handlowe mogły mieć wpływ na ważność umowy o kredyt konsumencki. Ze względu na treść art. 13 tej dyrektywy nieważność danej umowy wydaje się być skutkiem nieproporcjonalnym. Ponadto nie można wyprowadzić z jej art. 3 ust. 2, zgodnie z którym dyrektywa ta pozostaje bez uszczerbku dla przepisów prawa zobowiązań umownych, w szczególności dla postanowień dotyczących ważności, zawierania lub skutków umowy, że stwierdzenie nieuczciwej praktyki handlowej ma wpływ na ważność umowy.

40. *Rząd słowacki* wyprowadza z art. 3 ust. 2 dyrektywy 2005/29 wniosek, że zagadnienie błędnej informacji o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania należy oceniać w świetle dyrektyw 87/102 oraz 93/13. Odnosząc się do postanowienia w sprawie Pohotovosť[6] wskazuje, że błędna informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania może stanowić okoliczność, którą sąd krajowy może uwzględnić przy ocenie zagadnienia, czy warunek umowny został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 dyrektywy 93/13. Dlatego też taka ocena może prowadzić do przyjęcia nieuczciwego charakteru warunku umownego także wtedy, gdy odnosi się on do głównego przedmiotu umowy.

41. *Komisja* wskazuje, że harmonizując w pełni uregulowania dotyczące nieuczciwych praktyk handlowych, dyrektywa 2005/29 wyłącza zgodnie ze swym art. 3 ust. 2 zagadnienie ważności umowy. Dlatego też krajowe uregulowanie nakładające na ewentualne naruszenie tej dyrektywy sankcję nieważności umowy o kredyt konsumencki jako całości nie jest zgodne z prawem Unii. Jednakże z uwagi na okoliczność, że dyrektywa 87/102 nie przewiduje określonej sankcji w przypadku błędnej informacji o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania, a ponadto dokonuje jedynie minimalnej harmonizacji krajowych przepisów w dziedzinie umów kredytowych, każdy z krajów członkowskich może wprowadzić odpowiednie przepisy. Przy wykonywaniu uprawnienia do wydawania przepisów państwa członkowskie muszą przestrzegać zasad równoważności i skuteczności.

6 — Postanowienie z dnia 16 listopada 2010 r. w sprawie C-76/10, Zb. Orz. s. I-11557.

VI – Ocena prawna

A – *Uwagi wstępne*

42. Pytania prejudycjalne odnoszą się do różnych aspektów dotyczących systemu ochrony stworzonego przez prawodawcę unijnego w celu ochrony konsumenta przed nieuczciwymi warunkami w obrocie z przedsiębiorcami. W celu umiejscowienia tych pytań we właściwym kontekście wydaje się zasadne, aby przed ich zbadaniem przedstawić pokrótce podstawowe zasady tego systemu ochrony, tak jak został on pierwotnie ustalony przez prawodawcę unijnego i następnie utrwalony przez orzecznictwo Trybunału.

43. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału system ochrony stworzony w dyrektywie 93/13 opiera się na założeniu, że konsument znajduje się w słabszej pozycji negocjacyjnej w stosunku do przedsiębiorcy i posiada mniej informacji, co prowadzi do tego, że godzi się on na warunki umowy zredagowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść [7]. Z uwagi na tę słabszą pozycję art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie są wiążące dla konsumenta. Jak wynika z orzecznictwa, jest to przepis bezwzględnie obowiązujący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron umowy równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron [8].

44. W celu zapewnienia ochrony zamierzonej przez dyrektywę 93/13 Trybunał stwierdzał wielokrotnie, że nierówność między konsumentem a przedsiębiorcą może zostać zrównoważona jedynie przez aktywną interwencję podmiotu trzeciego, niezależnego od stron umowy [9]. W świetle tych zasad Trybunał orzekł, że sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne mają charakter nieuczciwy [10]. Możliwość zbadania przez sąd z urzędu, czy dane postanowienie umowne jest nieuczciwe, stanowi „środek pozwalający na osiągnięcie celu wskazanego w art. 6 dyrektywy 93/13, polegającego na zapobieżeniu sytuacjom, w których indywidualny konsument byłby związany nieuczciwymi warunkami umowy oraz przyczynia się do osiągnięcia celu wymienionego w art. 7 tej dyrektywy, jako że badanie takie może stanowić czynnik odstraszający, powodujący zaprzestanie stosowania przez przedsiębiorców w umowach zawieranych z konsumentami nieuczciwych warunków” [11]. Przyznanie sądowi takich kompetencji zostało uznane przez Trybunał za niezbędne „dla zapewnienia konsumentowi skutecznej ochrony, w szczególności z uwagi na okoliczność, że istnieje realne niebezpieczeństwo, iż nie jest on świadom swoich praw lub napotyka trudności w ich egzekwowaniu” [12].

45. Pytania postawione przez sąd krajowy we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym związane są co prawda z opisanym tu w zarysie systemem ochrony, jednakże ich przedmiotem są różne aspekty prawne. Poprzez pierwsze pytanie prejudycjalne sąd krajowy najpierw pragnie uzyskać informacje na temat zakresu ochrony zapewnianej konsumentowi przez art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Sąd ten pragnie ostatecznie dowiedzieć się, czy ten przepis dyrektywy pozwala państwom członkowskim przewidzieć w prawie krajowym sankcję nieważności całej umowy w przypadku wystąpienia nieuczciwego warunku umownego, jeżeli byłoby to korzystniejsze dla konsumenta niż dalsze obowiązywanie umowy bez nieuczciwego warunku. Udzielenie odpowiedzi na to pytanie będzie

7 — Zobacz wyroki: z dnia 27 czerwca 2000 r. w sprawach połączonych od C-240/98 do C-244/98 Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, Rec. s. I-4941, pkt 25; z dnia 26 października 2006 r. w sprawie C-168/05 Mostaza Claro, Zb. Orz. s. I-10421, pkt 25.

8 — Zobacz: ww. w przypisie 7 wyrok w sprawie Mostaza Claro, pkt 36; wyrok z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie C-243/08 Pannon GSM, Zb. Orz. s. I-4713, pkt 25.

9 — Zobacz: ww. w przypisie 7 wyroki: w sprawach połączonych Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, pkt 27; w sprawie Mostaza Claro, pkt 26; wyrok z dnia 6 października 2009 r. w sprawie C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones, Zb. Orz. s. I-9579, pkt 31.

10 — Zobacz ww. w przypisie 9 wyrok w sprawie Asturcom Telecomunicaciones, pkt 32.

11 — Zobacz wyrok z dnia 21 listopada 2002 r. w sprawie C-473/00 Cofidis, Rec. s. I-10875, pkt 32; ww. w przypisie 7 wyrok w sprawie Mostaza Claro, pkt 27.

12 — Zobacz ww. w przypisie 11 wyrok w sprawie Cofidis, pkt 33; ww. w przypisie 7 wyrok w sprawie Mostaza Claro, pkt 28.

wymagało omówienia problemu częściowej nieważności umów konsumenckich oraz przesłanek dalszego ich obowiązywania. Drugie pytanie prejudycjalne dotyczy nieco innej tematyki, a mianowicie wzajemnego współdziałania instrumentów prawnych, za pomocą których prawodawca unijny pragnie zapewnić ochronę konsumenta w odniesieniu do określonych praktyk handlowych, które należy uznać za nieuczciwe. Dotyczy to przede wszystkim dyrektyw 93/13 oraz 2005/29, do których sąd krajowy odnosi się wprost. Jednakże uwzględniając okoliczność, że drugie pytanie prejudycjalne umiejscowione jest w kontekście zawarcia umowy o kredyt konsumencki, konieczne będzie dodatkowo uwzględnienie przy jego badaniu wymagań dyrektywy 87/102.

46. W związku z tematycznym zróżnicowaniem pytań prejudycjalnych należy zająć się tymi pytaniami oddzielnie oraz w kolejności, w której zostały one zadane.

B – *W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego*

47. Aby udzielić odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne, należy najpierw wyjaśnić, jakie szczegółowe uregulowania zawiera dyrektywa 93/13 w odniesieniu do ewentualnego dalszego obowiązywania umów w przypadku występowania nieuczciwych warunków. Wymaga to dokonania wykładni właściwych przepisów tej dyrektywy przy uwzględnieniu celu dyrektywy wyrażonego w jej motywach.

1. Wyznaczony przez prawo Unii minimalny poziom ochrony

48. Ze względu na okoliczność, że dyrektywa 93/13 z jednej strony określa jedynie minimalny zakres uregulowania, a z drugiej strony dopuszcza miejscami odrębne uregulowania na poziomie państw członkowskich, do ustalenia wyznaczonego przez prawo Unii poziomu ochrony konieczne jest wyjaśnienie zagadnienia, do jakich działań państwa członkowskie są zobowiązane na podstawie dyrektywy 93/13 w celu zapewnienia ochrony konsumenta. W procesie wykładni należy zatem w pierwszym rzędzie ustalić wiążące wymogi prawne ustanowione dla państw członkowskich przez podmiot przyjmujący dyrektywę, które ostatecznie określają wyznaczony przez prawo Unii minimalny poziom ochrony. Wymogi te muszą zostać odgraniczone od tych przepisów, które przyznają państwom członkowskim pewną swobodę przy kształtowaniu ich porządków prawnych.

a) Nieważność poszczególnych warunków umowy jako zasada

49. Punktem wyjścia dla wykładni jest centralny przepis zawarty w art. 6 ust. 1 pierwsza część zdania dyrektywy 93/13, gdyż określa on skutki prawne, jakie pociąga za sobą zgodnie z wolą podmiotu przyjmującego dyrektywę zastosowanie nieuczciwych warunków w umowie. Stosownie do tego państwa członkowskie muszą obowiązkowo przewidzieć w swoich porządkach prawnych, że takie warunki zastosowane przez przedsiębiorcę w umowach zawartych z konsumentem „nie będą wiążące dla konsumenta”. Już z brzmienia tego przepisu wynika, że nakazany przez podmiot przyjmujący dyrektywę skutek braku mocy wiążącej działa jedynie na korzyść konsumenta, a oceniony jako nieuczciwy warunek umowny nie traci swojej mocy wiążącej w stosunku do przedsiębiorcy.

50. Przepis ten jest uzupełniony o dalsze uregulowanie zawarte w art. 6 ust. 1 druga część zdania dyrektywy 93/13, które pod pewnym względem precyzuje pierwszą regulację. Zgodnie z tym zapisem państwa członkowskie są zobowiązane do zapewnienia, że „umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”. Zgodnie z tym przepisem nieuczciwy warunek umowny pociąga za sobą z reguły jedynie nieważność tego warunku, a w pozostałym zakresie umowa nadal wiąże strony, jeżeli dysproporcja na niekorzyść konsumenta została usunięta. Odpowiada to też wykładni, którą reprezentował rzecznik generalny

A. Tizzano w swojej opinii w sprawie Ynos [13]. Wywiódł on w sposób przekonujący, że przepis ten należy rozumieć z uwzględnieniem celu przyświecającego prawodawcy. Jego celem jest mianowicie wzmocnienie pozycji umownej konsumenta przez zapobieżenie związaniu go nieuczciwym warunkiem umownym. Ochronie nie podlega natomiast przedsiębiorca, dla którego odjęcie jednego lub więcej warunków mogłoby być mniej korzystne i wskutek tego byłby zainteresowany zwolnieniem się ze zobowiązań wynikających z umowy [14]. Artykuł 6 ust. 1 przemieniłby się w swoje przeciwieństwo w odniesieniu do jego funkcji ochronnej, jeżeli nieważność jednego lub więcej warunków pociągałaby za sobą zawsze i niezależnie od innych czynników nieważność całej umowy.

51. Dlatego też uregulowanie zawarte w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 może być rozumiane w taki sposób, że w przypadku wystąpienia nieuczciwego warunku państwa członkowskie zasadniczo nie są zobowiązane do nakazania nieważności całej umowy. Przeciwnie, nieważność może zostać zasadniczo ograniczona do danego warunku, a umowa jako taka będzie nadal obowiązywała [15].

b) Nieważność całej umowy jako wyjątek

52. Jednakże skutek prawny w postaci zachowania dalszej mocy wiążącej umowy nie obwiązuje bez wyjątku, jak to wynika wyraźnie z występującego w art. 6 ust. 1 druga część zdania dyrektywy zdania warunkowego („jeżeli"). Umowa ma nadal obowiązywać obie strony bez nieuczciwego warunku, jeżeli jest to w ogóle możliwe. Oznacza to przy rozumowaniu a contrario, że umowa przestaje wiązać w tych przypadkach, w których nie może być kontynuowana po wyłączeniu z niej nieuczciwego warunku.

53. To stwierdzenie prowadzi do dalszego pytania, dotyczącego kryteriów, na podstawie których należy oceniać, czy umowa zgodnie z tym przepisem będzie mogła w ogóle „nadal obowiązywać" po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. Wyjaśnienie tego zagadnienia okazuje się szczególnie istotne, jeżeli uwzględni się, że sąd krajowy wnosi o udzielenie informacji, jakie znaczenie ma rzeczywisty lub domniemany interes konsumenta skierowany na to, aby nie być związanym umową.

54. Kilku uczestników postępowania słusznie wskazało, że teoretycznie można dokonać tej oceny na podstawie subiektywnych lub obiektywnych kryteriów. W przypadku oceny na podstawie subiektywnych kryteriów, przy której decydujące znaczenie miałby rzeczywisty lub domniemany interes konsumenta jako strony umowy, sąd krajowy byłby powołany w konkretnym przypadku do oceny, czy całkowita nieważność umowy byłaby bardziej korzystna dla konsumenta. Możliwa byłaby też ocena na podstawie obiektywnych kryteriów, przy czym jako miarodajne kryterium mogłaby być stosowana na przykład okoliczność, czy umowa jest wykonalna mimo nieważności poszczególnych nieuczciwych warunków.

55. Sąd krajowy w pytaniu prejudycjalnym zasadniczo określa przedmiot oceny prawnej, której należy dokonać. W związku z tym należy zwrócić uwagę, że przedmiotem pytania prejudycjalnego jest wyłącznie ewentualne znaczenie subiektywnych kryteriów – a mianowicie ewentualne korzyści wynikające z umowy dla konsumenta – dla oceny ewentualnego dalszego obowiązywania umowy. Tak więc analiza dokonywana przez Trybunał mogłaby się zasadniczo ograniczyć do tego aspektu, bez konieczności rozszerzania przedmiotu badań i objęcia nim możliwego znaczenia innych kryteriów. Dlatego też zbadam najpierw, czy państwa członkowskie są zobowiązane przez dyrektywę 93/13 przewidzieć w krajowych porządkach prawnych, że w kwestii ewentualnego dalszego obowiązywania częściowo nieważnej umowy należy uwzględnić rzeczywisty lub domniemany interes konsumenta w tym, aby być nadal związanym taką umową.

13 — Opinia rzecznika generalnego A. Tizzana z dnia 22 września 2005 r. w sprawie C-302/04 Ynos (wyrok z dnia 10 stycznia 2006 r.), Zb. Orz. s. I-371.

14 — Ibidem, pkt 80.

15 — Tak też T. Pfeiffer w: *Das Recht der Europäischen Union* (hrsg. von E. Grabitz/M. Hilf), Band IV, A5, art. 6, Nb.10, s. 3, który z brzmienia art. 6 ust. 1 druga część zdania wyprowadza, że skutki prawne nieuczciwości warunku (w różnych prawach krajowych nieważność, bezwzględna lub względna bezskuteczność lub brak mocy wiążącej warunku) z reguły muszą ograniczać się do nieuczciwych warunków, co zarazem oznacza, iż umowa w pozostałym zakresie pozostaje ważna.

56. Moim zdaniem odpowiedź na to pytanie jest jednoznacznie przecząca. Ważkie argumenty przemawiają przeciwko wykładni, iż kwestia, czy umowa może, zgodnie z art. 6 ust. 1 druga część zdania dyrektywy 93/13, nadal obowiązywać bez nieuczciwych warunków, winna być oceniana na podstawie subiektywnych kryteriów.

57. Jako argument przemawiający przeciwko takiej wykładni można przytoczyć choćby brzmienie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13.

58. Dyrektywa nie zawiera bowiem żadnej językowej informacji wskazującej na to, że umowa powinna być w całości nieważna, jeżeli jest to korzystniejsze dla konsumenta. Sposób, w jaki przepis ten został ujęty, pozwala raczej uznać, że podmiot przyjmujący dyrektywę starał się nakazać nieważność całej umowy jedynie w ściśle określonych, wyjątkowych sytuacjach. Wniosek ten można wyprowadzić z faktu, że podmiot przyjmujący dyrektywę zasygnalizował ten skutek prawny jedynie w zdaniu pobocznym i ograniczył go zasadniczo do ściśle określonych przypadków. Porównanie różnych wersji językowych tego przepisu dyrektywy wspiera reprezentowaną tu wykładnię, zgodnie z którą dalsze obowiązywanie umowy powinno być regułą i nie powinno zależeć na przykład od możliwości zaistnienia korzystniejszej sytuacji dla konsumenta.

59. Taką wykładnię potwierdza motyw dwudziesty drugi dyrektywy 93/13, który w tym zakresie jest jeszcze wyraźniej sformułowany niż sam przepis. Wynika z niego, niezależnie od nakazanego w art. 6 ust. 1 braku mocy wiążącej poszczególnych nieuczciwych warunków, nakaz, „żeby umowa obowiązywała strony zgodnie z zawartymi w niej postanowieniami, pod warunkiem że po wyłączeniu z umowy nieuczciwych warunków może ona nadal obowiązywać". To sformułowanie wskazuje na obiektywną możliwość obowiązywania umowy, której to dotyczy. Decyzja co do tego, czy umowa ma nadal obowiązywać, nie została jednak pozostawiona jedynie stronom umowy, lecz została najwyraźniej poddana obiektywnej ocenie dokonywanej z neutralnego punktu widzenia. Podmiot przyjmujący dyrektywę nie ustala w żadnym miejscu, że okoliczność, iż utrata mocy wiążącej jest dla konsumenta korzystniejsza, ma być miarodajnym kryterium. Gdyby podmiot przyjmujący dyrektywę przywiązywał wagę do tego aspektu, to mógłby uwzględnić subiektywne kryterium w treści uregulowania, chociażby w formie możliwości oczekiwania od konsumenta, że będzie on nadal związany umową, która jest częściowo nieważna. Rezygnację z tej możliwości należy traktować jako wskazówkę, że podjęto świadomą decyzję przeciwko takiemu uregulowaniu.

60. W konsekwencji należy stwierdzić, że ani z brzmienia, ani z systematyki dyrektywy 93/13 nie można wyprowadzić wniosku, że przy ocenie, czy umowa może w rozumieniu art. 6 ust. 1 obowiązywać bez nieuczciwego warunku, decydujące znaczenie ma mieć sytuacja konsumenta oraz zaistnienie ewentualnie dla niego korzystniejszej sytuacji w wyniku rozwiązania umowy.

61. Do takich samych wniosków dochodzi się, jeżeli uwzględni się w procesie wykładni cel dyrektywy 93/13.

62. Jak już wyjaśniono we wprowadzeniu do niniejszej opinii, system ochrony stworzony przez dyrektywę 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest słabszą stroną umowy zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania, i związku z tym z reguły godzi się na warunki umowy zredagowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść. Wynikającemu z tego ewentualnemu nierównomiernemu rozłożeniu praw i obowiązków z umowy w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy prawodawca unijny pragnie przeciwdziałać w ten sposób, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, iż nieuczciwe warunki nie są wiążące dla konsumenta. Trybunał słusznie uznał, że jest to przepis bezwzględnie obowiązujący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron umowy równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron.

63. Jak wynika z jej motywu szóstego, środkiem stosowanym przez dyrektywę 93/13 do osiągnięcia tego celu jest „eliminowanie nieuczciwych warunków z tych umów". Celem tej dyrektywy nie jest jednak, jak to już stwierdzono, unieważnianie umów w całości ze względu na to, że zawierają one pojedyncze nieuczciwe warunki. Celem podmiotu przyjmującego dyrektywę nie jest wyeliminowanie umowy w całości, lecz stworzenie równowagi. Przez orzeczenie nieważności całych umów w zależności od interesu konsumenta nie stworzono by równowagi pomiędzy stronami umowy. Przez korygującą ingerencję w celu zrównoważenia umowy zawartej przez partnerów w ramach swobody umów umowa w żadnym wypadku nie ma zostać usunięta z obrotu prawnego, lecz ma podlegać sanacji.

64. Ponadto zniszczono by podstawę dla działań biznesowych podmiotów gospodarczych opartych o zasadę własnej odpowiedzialności. Ofiarą systemu regulacji prawnych, który w sposób kategoryczny i bezwyjątkowy nakazuje unieważnianie całych umów, jeżeli służy to jednej ze stron umowy, byłaby swoboda umów. Uprzywilejowany w sposób jednostronny konsument zostałby bowiem zwolniony z odpowiedzialności za dokładne wyważenie korzyści i ciężarów i rozsądne działanie przed zaciągnięciem zobowiązania umownego. Podejście zastosowane przez podmiot przyjmujący dyrektywę uwzględnia w sposób odpowiedni tę zasadę, która posiada wysoki priorytet w porządku prawnym Unii [16], przez to, że ogranicza się do tego, co jest konieczne, aby zrównoważyć sytuację stron umowy, zaś w pozostałym zakresie nakazuje utrzymanie związania stron zawartą w sposób dobrowolny umową.

65. Sytuacja prawna przedstawiałaby się zupełnie inaczej, gdyby ocena zagadnienia, czy umowa zawierająca nieuczciwe warunki ma nadal obowiązywać, uwzględniała wyłącznie to, jaka sytuacja jest najkorzystniejsza dla konsumenta. Wtedy istniałoby bowiem niebezpieczeństwo, że relacje pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą znalazłyby się znowu w stanie braku równowagi, tym razem na korzyść konsumenta. Co prawda zlikwidowano by uprzywilejowanie przedsiębiorcy w zakresie umownych praw i obowiązków, co powinno odpowiadać celowi dyrektyw, jednakże nie uzyskano by zamierzonego przez podmiot przyjmujący dyrektywę stanu równowagi. Celem podmiotu przyjmującego dyrektywę było wyrównanie dysproporcji istniejących na niekorzyść konsumentów. Nie można jednak przyjąć, iż chciał on zapewnić mu korzystniejszą pozycję niż ta, którą równi partnerzy mają zwykle w obrocie handlowym. Mówiąc ściślej, brak jest jakiegokolwiek obiektywnie uzasadnionego powodu, aby zwolnić konsumenta ze zobowiązań wynikających z umowy zawartej z równorzędnym partnerem, jeżeli zaciągnął je dobrowolnie i posiadał wiedzę o ich zakresie.

66. Ocena ta jest zgodna ze stanowiskiem rzecznika generalnego A. Tizzana, tak jak je wyraził w swojej opinii w sprawie Ynos. W tej opinii stwierdził on, że można odstąpić od reguły wyrażonej w dyrektywie 93/13, zgodnie z którą umowa mimo występowania nieuczciwego warunku pozostaje w mocy, jedynie wtedy gdy dana umowa obiektywnie nie może pozostać w mocy bez nieuczciwego warunku umownego, nie zaś już wtedy, gdy z oceny ex post wynika, że jedna ze stron nie zawarłaby tej umowy w braku owego warunku umownego [17].

67. Argumenty podniesione w związku z koniecznością zachowania zasady swobody umów oraz zapewnienia zrównoważonych stosunków umownych pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami muszą w końcu zostać ocenione w świetle dalszego celu dyrektywy. Należy bowiem przypomnieć, że dyrektywa 93/13, jak to wynika z jej motywu pierwszego, została przyjęta celem stopniowego ustanawiania rynku wewnętrznego [18]. Tak jak to wynika z jej motywów drugiego i trzeciego, jej celem

16 — Trybunał odnosił się w swoim orzecznictwie często do zasady autonomii woli stron w różnych postaciach, w których ona występuje. Zobacz wyroki: z dnia 9 marca 2006 r. w sprawie C-499/04 Werhof, Zb. Orz. s. I-2397, pkt 23; z dnia 5 października 1999 r. w sprawie C-240/97 Hiszpania przeciwko Komisji, Rec. s. I-6571, pkt 99; z dnia 30 kwietnia 1998 r. w sprawie C-215/97 Bellone przeciwko Yokohama, Rec. s. I-1998, pkt 14; z dnia 10 lipca 1991 r. w sprawach połączonych C-90/90 i C-91/90 Neu i in., Rec. s. I-3617, pkt 13.

17 — Zobacz ww. w przypisie 13 opinia w sprawie Ynos, pkt 79.

18 — W związku z tym należy uwzględnić, że jednocześnie z celem utworzenia wspólnego rynku prawodawca unijny założył istnienie zasady autonomii woli stron, która wyraża się we wskazanej już swobodzie umów. Autonomia woli stron, gospodarka rynkowa i konkurencja są od siebie wzajemnie zależne; zobacz K. Riesenhuber, *Privatrechtsgesellschaft: Entwicklung, Stand und Verfassung des Privatrechts*, Tübingen 2007, s. 13 i nast. Autonomia woli stron zakłada istnienie rynku i prowadzi do konkurencji; ochrona konkurencji przed zniekształceniami zapewnia istnienie rynku, a zarazem wolność wyboru przez podmioty zainteresowane. Zasada samodzielnego kształtowania stosunków prawnych przez jednostkę zgodnie z jej wolą jest wspólnym jądrem swobód podstawowych, które rozszerzają możliwość autonomicznego działania jednostek poza granice państw członkowskich.

jest likwidacja znacznych różnic w przepisach krajowych dotyczących nieuczciwych warunków w umowach z konsumentami. Obok zapewnienia lepszej ochrony konsumenta podmiot przyjmujący dyrektywę zamierzał, tak jak to wynika z motywu siódmego, wspierać działalność gospodarczą na obszarze obwiązywania dyrektywy („w ten sposób sprzedawcy towarów i dostawcy usług uzyskają wsparcie związane z prowadzoną przez nich działalnością sprzedaży towarów i świadczenia usług zarówno w kraju, jak i na obszarze rynku wewnętrznego"). Jednakże działalność gospodarcza może rozwijać się tylko tam, gdzie uczestnikom obrotu gospodarczego zagwarantowana jest pewność prawa. Do pewności prawa zalicza się ochronę zaufania uczestników obrotu gospodarczego do trwałości stosunków umownych. Uregulowanie, zgodnie z którym obowiązywanie całej umowy uzależnione jest jedynie od interesu jednej ze stron, nie tylko nie nadaje się do tego, aby wspierać to zaufanie, lecz w dłuższym okresie czasu mogłoby to zaufanie wzruszyć. W tym samym stopniu, w jakim zmniejszeniu uległaby przez to gotowość przedsiębiorców do zawierania umów z konsumentami, nie można byłoby w danych okolicznościach osiągnąć celu stworzenia rynku wewnętrznego. Artykuł 6 dyrektywy 93/13 uwzględnia tę okoliczność także przez to, że ogranicza się do zapewnienia równowagi w stosunkach umownych.

68. Z powyższych wywodów wynika, że subiektywne nastawienie konsumenta do pozostałej części umowy, której w tym zakresie nie można uznać za nieuczciwą, nie może zostać uznane za decydujące kryterium rozstrzygające o jej dalszym losie. W mojej ocenie rozstrzygające znaczenie mają raczej inne czynniki, jak na przykład oceniana na podstawie obiektywnych kryteriów rzeczywista możliwość dalszej realizacji umowy[19]. Taką możliwość można byłoby stosownie do okoliczności wykluczyć, jeżeli w wyniku nieważności jednego lub kilku warunków odpadłaby z punktu widzenia obu stron umowy podstawa do zawarcia umowy[20]. Nieważność całej umowy wyjątkowo mogłaby wchodzić na przykład w rachubę, gdyby zgodnie z jednomyślną rzeczywistą lub hipotetyczną wolą stron czynność ta nie została dokonana bez nieważnej części, ponieważ cel lub charakter prawny umowy przestałyby być takie same. Badanie tych przesłanek w konkretnym przypadku jest zadaniem sądu krajowego zajmującego się stosowaniem dyrektywy 93/13 lub też stosowaniem przepisów transpozycyjnych.

69. Przy ocenie zagadnienia, czy umowa mimo występowania w niej nieuczciwych warunków pozostaje w mocy[21], szczególną rolę odgrywa, w znacznej mierze z uwagi na znajomość prawa krajowego, ale także z uwagi na znajomość warunków tworzących ramy faktyczne rozstrzyganej sprawy, sąd krajowy. W związku z tym wymienię choćby wyrok w sprawie Freiburger Kommunalbauten[22], w którym Trybunał wskazał, że nieuczciwość określonego warunku umownego oceniana jest „z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, które są przedmiotem umowy, i z odniesieniem do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy"[23]. W wyroku tym Trybunał wskazał w szczególności na konieczność oceny danego warunku umownego w świetle ogólnego kontekstu właściwego prawa krajowego.

19 — E. Kapnopoulou, *Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union*, Tübingen 1997, s. 152, nie widzi w każdym razie możliwości dalszej realizacji umowy, gdyby luki powstałe w umowie po stwierdzeniu nieuczciwości poszczególnych warunków, okazały się ostatecznie zbyt obszerne.

20 — Przesłanką dla dalszego obowiązywania umowy jest okoliczność, że umowa może istnieć – zgodnie z niemiecką wersją językową – „na tej samej podstawie". Przez to trochę niejasne sformułowanie chciano wyrazić dalsze obowiązywanie na tych samych warunkach w pozostałym zakresie. Wynika to z porównania z innymi wersjami językowymi, które zgodnie wskazują na warunki umowne (wersja francuska: „selon les mêmes termes"; wersja angielska: „upon these terms"; wersja włoska: „secondo i medesimi termini"; wersja hiszpańska: „en los mismos términos"). Przesłanka ta jest spełniona, jeżeli umowa zgodnie z jej celem i charakterem prawnym może istnieć także bez nieuczciwych warunków, zob. T. Pfeiffer, op.cit. w przypisie 15, Nb. 11, s. 3.

21 — Zobacz ww. w przypisie 6 postanowienie w sprawie Pohotovosť, pkt 61.

22 — Zobacz wyrok z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie C-237/02 Freiburger Kommunalbauten, Rec. s. I-3403.

23 — Ibidem, pkt 21.

Doszedł on bowiem do wniosku, że przy dokonywanej ocenie „należy oceniać także skutki, jakie może wywoływać dany warunek w ramach prawa znajdującego zastosowanie do umowy, co implikuje ocenę krajowego systemu prawnego”[24]. Należy więc stwierdzić, że prawo krajowe niekiedy ma znaczenie dla oceny kwestii, czy mimo częściowej nieważności umowa może zachować swoją moc[25].

70. Reasumując, należy stwierdzić, że z punktu widzenia prawa Unii państwa członkowskie nie są zobowiązane do nakazania w swoich przepisach krajowych, że w przypadku stwierdzenia w umowie konsumenckiej nieuczciwych warunków umowa ta w całości nie wiąże konsumenta, jeżeli jest to dla niego korzystniejsze. Dlatego też nie dochodzi do zaniżenia ustalonego w dyrektywie 93/13 poziomu ochrony, jeżeli prawo państw członkowskich przy ocenie mocy wiążącej umowy nie przywiązuje żadnego znaczenia do rzeczywistej lub domniemanej woli konsumenta skierowanej na to, aby nie być dalej związanym taką umową.

2. Zakres swobody regulacji państw członkowskich dotyczący podniesienia poziomu ochrony

71. Należy sobie tymczasem przypomnieć, że jak wyraźnie wynika z jej motywu dwunastego, dyrektywa 93/13 dokonuje jedynie częściowej i minimalnej harmonizacji przepisów krajowych dotyczących nieuczciwych warunków umownych[26]. Istotnym normatywnym wyrazem leżącego u podstaw tego skierowanego na minimalną harmonizację podejścia jest upoważnienie zawarte w art. 8, które przewiduje wprost uprawnienie państw członkowskich do przyjęcia lub utrzymania zgodnie z traktatem bardziej rygorystycznych przepisów prawnych w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą w celu zapewnienia wyższego stopnia ochrony konsumenta. Z tego przepisu wynika jednocześnie a contrario, że odstępstwo w dół, to znaczy przyjęcie poziomu ochrony konsumenta niedorównującego celom dyrektywy, byłoby sprzeczne z wymogami dyrektywy. Tak jak to już stwierdziłam w mojej opinii w sprawie Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, podejście ukierunkowane na harmonizację minimalną pozostawia państwom członkowskim szeroki zakres swobody regulacji[27], ograniczony jedynie przez ogólne granice prawa Unii, przede wszystkim przez prawo pierwotne[28].

72. Dlatego też państwa członkowskie mogą regulować skutki nieważności dla ochrony konsumentów bardziej rygorystycznie niż jest to przewidziane w art. 6 dyrektywy 93/13. Przyjęcie w oparciu o art. 8 bardziej rygorystycznych przepisów krajowych, które przewidują nieważność całej umowy w przypadku stwierdzenia jednego lub więcej nieuczciwych warunków, jeśli okaże się to bardziej korzystne dla konsumenta[29], jest wyrazem zgodnego z prawem skorzystania z udzielonego przez prawodawcę unijnego upoważnienia do uzyskania wyższego poziomu ochrony konsumenta.

24 — Idem. Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego mogą być zróżnicowane w różnych porządkach prawnych. W znacznej mierze z tego powodu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 określa w sposób neutralny, że nieuczciwe warunki „nie będą wiążące” dla konsumenta. Przepis ogranicza się do nakazania pewnego skutku, którego osiągnięcie państwa członkowskie muszą zapewnić w wyniku transpozycji dyrektywy, bez szczegółowego określenia, czy dany warunek ma zostać uznany za nieważny, czy bezskuteczny. Przeciwnie, pozostawione jest to prawu krajowemu, które reguluje dokładny skutek prawny. Używanie przez prawodawcę unijnego neutralnych pojęć oparte jest na wiedzy o różnorodności porządków i tradycji prawnych w zakresie prawa cywilnego w Unii (w odniesieniu do początków europejskiego prawa cywilnego zob. M. Rainer, *Introduction to Comparative Law*, Wien 2010, s. 27 i nast.).

25 — Zobacz E. Kapnopoulou, op.cit. (ww. w przypisie 19), s. 151, który wskazuje na to, że dyrektywa 93/13 nie zawiera całkowicie uregulowanej koncepcji skutków prawnych. Dyrektywa określa jedynie wytyczne i w zakresie szczegółowych uregulowań skutków prawnych odsyła do krajowych porządków prawnych państw członkowskich. Zadaniem krajowych porządków prawnych jest określenie, co ma się stać z umową, w której pojawiły się luki. W zależności od konstelacji danego przypadku wchodzi w rachubę zastosowanie względnie obowiązującego prawa, uzupełniająca wykładnia umowy, przekształcenie umowy lub też całkowita nieważność.

26 — Wyrok z dnia 3 czerwca 2010 r. w sprawie C-484/08 Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, Zb. Orz. s. I-4785, pkt 28, 29.

27 — Ibidem, pkt 28, 29.

28 — Państwa członkowskie muszą przy wykonywaniu upoważnienia z art. 8 dyrektywy uwzględniać ogólne granice prawa Unii. Należy rozumieć pod tym określeniem prawo pierwotne włącznie ze swobodami podstawowymi oraz pozostałe prawo wtórne, zob. F. Kapnopoulou, op.cit. (ww. w przypisie 19), s. 163.

29 — Tak jak słusznie stwierdza E. Kapnopoulou, op.cit. (ww. w przypisie 19), s. 162, państwa członkowskie mogą przyjąć jedynie uregulowania, które w porównaniu do poziomu ochrony dyrektywy 93/13 stanowią „plus”, nie zaś „aliud” czy też nawet „minus”.

73. Nie ma wątpliwości dotyczących zgodności takiego służącego ochronie konsumenta uregulowania ze wskazanym powyżej celem stworzenia rynku wewnętrznego [30], o ile nie dojdzie do nieproporcjonalnego ograniczenia swobód podstawowych [31]. Ocena tego zagadnienia zależy jednak ostatecznie od treści danej regulacji krajowej.

74. Z powyższego wynika, że państwa członkowskie mogą przewidzieć w prawie krajowym nieważność całej umowy, w przypadku gdy jest to bardziej korzystne dla konsumenta niż dalsze obowiązywanie umowy. Prawo Unii nie nakazuje ograniczenia skutku prawnego w postaci nieważności do danego warunku umownego.

C – *W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego*

75. To pytanie składa się z dwóch części. W pierwszej z nich sąd krajowy pragnie uzyskać informację, czy błędna informacja na temat wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie konsumenckiej stanowi nieuczciwą praktykę handlową w rozumieniu dyrektywy 2005/29. W drugiej części sąd krajowy chciałby się dowiedzieć, jakie skutki ma zakwalifikowanie tego zapisu jako nieuczciwej praktyki handlowej dla obowiązywania danej umowy.

1. Pierwsza część pytania drugiego: błędna informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania

a) W przedmiocie dyrektywy 2005/29

76. Jeśli chodzi o pytanie pierwsze należy najpierw podkreślić, że dyrektywa dokonuje pełnej harmonizacji regulacji dotyczących nieuczciwych praktyk handlowych przedsiębiorstw w stosunku do konsumentów. Skutkuje to tym, że – inaczej niż przy transpozycji dyrektywy 93/13 – państwa członkowskie nie mogą przyjmować środków bardziej restrykcyjnych niż środki określone w tej dyrektywie, nawet w celu zapewnienia wyższego poziomu ochrony konsumentów [32].

77. Jednym z centralnych przepisów dyrektywy 2005/29 jest art. 5, zabraniający nieuczciwych praktyk handlowych, a ponadto określający kryteria pozwalające na ustalenie, czy dana praktyka jest nieuczciwa. Zgodnie z art. 5 ust. 2 praktyka handlowa jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z wymogami staranności zawodowej i w sposób istotny wpływa lub może wpłynąć na zachowanie gospodarcze przeciętnego konsumenta względem produktu. Ponadto art. 5 ust. 4 dyrektywy definiuje dwie konkretne kategorie nieuczciwych praktyk handlowych, a mianowicie „praktyki wprowadzające w błąd" oraz „praktyki agresywne", odpowiadające kryteriom wymienionym odpowiednio w art. 6 i 7 oraz art. 8 i 9 dyrektywy. Wreszcie dyrektywa zawiera także w załączniku I wyczerpujące wyliczenie 31 praktyk handlowych, które zgodnie z art. 5 ust. 5 tej dyrektywy uważane są za nieuczciwe „w każdych okolicznościach". Co za tym idzie, jak wyjaśnia także w sposób wyraźny motyw 17 dyrektywy, jedynie te praktyki handlowe mogą być uznane za nieuczciwe bez poddania ich ocenie w ramach konkretnego przypadku na podstawie art. 5–9 dyrektywy.

30 — Zobacz pkt 67 niniejszej opinii.

31 — Przy czym w związku z konkretną czynnością polegającą na udzielaniu kredytów w ramach działalności gospodarczej należy uwzględniać przede wszystkim swobodę świadczenia usług oraz w mniejszym stopniu także swobodę przepływu kapitału; zob. wyrok z dnia 3 października 2006 r. w sprawie C-452/04 Fidium Finanz, Zb. Orz. s. I-9521, pkt 43. Odnośnie do swobody świadczenia usług zob. F. Weiss, F. Wooldridge, *Free Movement of Persons within the European Community*, 2. Aufl., Alphen aan den Rijn 2007, s. 123 i nast. W przypadku sprzedaży rzeczy ruchomych właściwa byłaby natomiast swoboda przepływu towarów.

32 — Zobacz wyroki: z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawach połączonych C-261/07 i C-299/07 VTB-VAB i Galatea, Zb. Orz. s. I-2949, pkt 52; z dnia 14 stycznia 2010 r. w sprawie C-304/08 Plus Warenhandelsgesellschaft, Zb. Orz. s. I-217, pkt 41; z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie C-540/08 Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag, Zb. Orz. s. I-10909, pkt 27, 30.

78. Na stosowanie prawa przez sądy krajowe i organy administracyjne ma to taki wpływ, że najpierw należy odwołać się do zawartego w załączniku I wykazu 31 przypadków nieuczciwych praktyk handlowych. W sytuacji gdy praktyka handlowa zalicza się do jednego z tych przypadków, musi zostać zakazana; nie dochodzi już wówczas do dalszej analizy, na przykład analizy oddziaływania danej praktyki. Jeżeli do danego stanu faktycznego nie znajduje zastosowania lista zakazów, należy zbadać, czy nie zachodzi jeden z uregulowanych przykładów klauzuli generalnej – praktyk handlowych wprowadzających w błąd i agresywnych. Jedynie wtedy gdy tak nie jest, bezpośrednie zastosowanie znajduje klauzula generalna zawarta w art. 5 ust. 1 dyrektywy [33].

b) Zakres stosowania dyrektywy 2005/29

i) Istnienie praktyki handlowej

79. Zanim jednak przejdziemy do oceny nieuczciwości praktyki handlowej na podstawie wszystkich okoliczności konkretnego przypadku, należy ustalić, czy zakres stosowania dyrektywy 2005/29 w ogóle obejmuje przypadek będący przedmiotem postępowania przed sądem krajowym. Aby miało to miejsce, działalność gospodarcza będąca przedmiotem sprawy przed sądem krajowym, a mianowicie zawarcie umowy o kredyt konsumencki, musi odpowiadać zawartej w art. 2 lit. d) definicji legalnej pojęcia „praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów".

80. W tym względzie należy zauważyć, że art. 2 lit. d) dyrektywy definiuje w sposób szczególnie szeroki pojęcie „praktyki handlowej" jako „każde działanie przedsiębiorcy, jego zaniechanie, sposób postępowania, oświadczenie lub komunikat handlowy, w tym reklamę i marketing, bezpośrednio związane z promocją, sprzedażą lub dostawą produktu do konsumentów" [34]. Definicja ta obejmuje wszystkie zachowania przedsiębiorcy skierowane na to, aby skłonić konsumenta do zawarcia umowy [35]. Zgodnie z tą szeroką definicją można uznać, że także będące przedmiotem sprawy przed sądem krajowym zawodowe oferowanie kredytów na rzecz konsumentów stanowi działanie, które jest związane ze sprzedażą produktu, a mianowicie usługi finansowej. W związku z tym w postępowaniu przed sądem krajowym, wbrew opinii rządu słowackiego [36], występuje „praktyka handlowa" w rozumieniu art. 2 lit. d) dyrektywy 2005/29.

ii) Znaczenie uregulowania rozgraniczającego z art. 3 ust. 2 dyrektywy

81. Jako że czynność będąca przedmiotem postępowania krajowego objęta jest definicją „praktyk handlowych" w szerokim jej rozumieniu, należy uznać, iż otwarty jest zarazem zakres stosowania art. 3 ust. 1 dyrektywy 2005/29.

82. Jednakże w związku z tym pojawia się pytanie, czy dyrektywa 2005/29 w ogóle ma znaczenie dla rozpoznania problematyki sprawy przed sądem krajowym. W pewnych okolicznościach bowiem jej zastosowanie mogłoby zostać wyeliminowane na poziomie skutku prawnego. Dla tego celu należy jednak najpierw ustalić przedmiot pytania prejudycjalnego. Przy rozsądnej ocenie pytań prejudycjalnych oraz wywodów zawartych w postanowieniu o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym należy uznać, iż przedmiot ten jest zasadniczo skierowany na udzielnie odpowiedzi na pytanie, czy prawo Unii dezaprobuje i karze uznaniem danego warunku umownego za nieważny okoliczność, iż przedsiębiorca podaje fałszywe informacje – przy czym w sprawie przed sądem krajowym chodzi o podanie zaniżonej rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania – przy zawieraniu umowy konsumenckiej.

33 — Zobacz: moja opinia z dnia 3 września 2009 r. w sprawie Plus Warenhandelsgesellschaft, ww. w przypisie 32 wyrok, pkt 74.

34 — Zobacz ww. w przypisie 32 wyrok w sprawie Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag, pkt 17.

35 — Zobacz S. Orlando, The Use of Unfair Contractual Terms as an Unfair Commercial Practice, w: *European Review of Contract Law*, Band 7, 2007, nr 1, s. 40, według jego stanowiska praktyki handlowe obejmują wszystkie zachowania przedsiębiorcy, które mogą mieć wpływ na decyzję konsumenta dotyczącą zawarcia umowy.

36 — Zobacz pkt 13 uwag na piśmie rządu słowackiego.

83. Pytanie dotyczące znaczenia dyrektywy 2005/29 nasuwa się w szczególności dlatego, że nie zawiera ona żadnych przepisów przewidujących nieważność takiego warunku. Zamiast tego art. 3 ust. 2 dyrektywy 2005/29 stanowi, że „dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla przepisów prawa zobowiązań umownych, w szczególności dla postanowień dotyczących ważności, zawierania lub skutków umowy". Zarówno z brzmienia tego przepisu („pozostaje bez uszczerbku"), jak i z systemowej pozycji w art. 3, który określa zakres stosowania dyrektywy oraz jej stosunek do innych aktów prawa Unii, wynika, że należy go rozumieć jako uregulowanie rozgraniczające, które zgodnie z wyrażoną wprost wolą prawodawcy unijnego ma zezwalać na stosowanie specjalnych przepisów prawa unijnego, i to niezależnie od ewentualnej możliwości zastosowania dyrektywy 2005/29. W ten sposób ma zostać umożliwione dalsze używanie specjalnych instrumentów ochrony konsumenta przewidzianych w odpowiednich aktach prawnych. Okoliczność, iż dyrektywa 2005/29 znajduje zastosowanie do określonego stanu faktycznego, nie może powodować zgodnie z koncepcją leżącą u podstaw art. 3 ust. 2 ograniczenia możliwości skorzystania ze środków ochrony prawnej przysługujących konsumentowi na podstawie prawa zobowiązań umownych, takich jak wypowiedzenie umowy lub obniżenie świadczenia wzajemnego.

84. Do wskazanych w art. 3 ust. 2 dyrektywy 2005/29 przepisów regulujących prawo zobowiązań umownych, w szczególności ważność umowy, należą bez wątpienia przepisy dyrektywy 93/13. Opisany na wstępie stworzony przez tę dyrektywę system ochrony, którego istotną częścią jest uregulowanie zawarte w art. 6, dotyczy bowiem aspektów prawa umów, zwłaszcza że zajmuje się mocą wiążącą poszczególnych warunków stosowanych przez przedsiębiorców w obrocie handlowym z konsumentami. Zawarta jest tam *regulacja dotycząca poszczególnych stosunków umownych* pomiędzy dwiema różnymi kategoriami prywatnych podmiotów, idąca w tym kierunku, że nieuczciwe warunki muszą być niewiążące wobec konsumentów, a państwa członkowskie muszą zapewnić, aby ich wewnętrzne uregulowania dotyczące stosunków cywilnoprawnych także przewidywały taki skutek prawny [37]. Stosując konsekwentnie regulację rozgraniczającą z art. 3 ust. 2 dyrektywy 2005/29 należy odpowiednio uznać, że przepisy dyrektywy 93/13 nie zostały wyparte.

85. Jako że to nie dyrektywa 2005/29, lecz dyrektywa 93/13 przewiduje pod pewnymi warunkami skutek prawny w postaci nieważności poszczególnych warunków umownych, należy uznać, że ta pierwsza jest ostatecznie bez znaczenia dla oceny problematyki sprawy przed sądem krajowym. Żaden z jej przepisów nie może zostać użyty jako podstawa prawna do uznania za nieważne spornych warunków umownych [38]. Z tego założenia wychodzi też widocznie w sposób dorozumiany sąd krajowy, gdyż w drugiej części pytania drugiego, która będzie jeszcze przedmiotem rozważań, wnioskuje

37 — Podobnie S. Orlando, op.cit. (ww. w przypisie 35), s. 35, wskazując, że art. 6 dyrektywy 93/13 reguluje status prawny nieuczciwych warunków, tj. jeden z aspektów indywidualnych stosunków prawnych pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami. Podobnie także I. Tilmann, *Die Klauselrichtlinie 93/13/EWG auf der Schnittstelle zwischen Privatrecht und öffentlichem Recht*, s. 10, według którego z perspektywy ujednolicenia prawa cywilnego w Unii Europejskiej dyrektywa 93/13 ma szczególne znaczenie wśród dyrektyw dotyczących ochrony konsumentów, ponieważ dotyczy ona prawa umów, a więc centralnego obszaru prawa cywilnego. Krajowe prawo umów państw członkowskich zostało znacznie zmienione w wyniku transpozycji tej dyrektywy. Dyrektywa prowadzi do stopniowego ujednolicenia różniących się od siebie systemów prawnych w zakresie prawa umów, co toruje drogę do wykształcenia się europejskiego prawa cywilnego. Podobnie J. Basedow, Grundlagen des europäischen Privatrechts, w: *Juristische Schulung*, 2004, s. 94, który traktuje transpozycję dyrektywy 93/13 jako część procesu ujednolicenia prawa cywilnego i wskazuje na to, że dyrektywa 93/13 została w różny sposób przetransponowana: w krajowych kodeksach cywilnych (Niemcy, Włochy, Niderlandy), w odrębnej ustawie konsumenckiej (Austria, Francja, Grecja, a częściowo także Finlandia i Hiszpania), w specjalnych ustawach o praktykach handlowych (Belgia), o umowach konsumenckich (Szwecja), o ogólnych warunkach umów (Hiszpania, Portugalia) oraz wreszcie w szczególnym akcie prawnym, w którym prawie dosłownie przejęto dyrektywę (Zjednoczone Królestwo, Irlandia). Zdaniem H.W. Micklitza, AGB-Gesetz und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Vertragsklauseln in Verbraucherverträgen, w: *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1993, s. 533, Unia sięgnęła w dyrektywie 93/13 po raz pierwszy do obszaru stanowiącego jądro prawa cywilnego.

38 — Jak trafnie wywiódł G. Abbamonte, The Unfair Commercial Practices Directive and its General Prohibition, *The regulation of unfair commercial practices under EC Directive 2005/29 – New rules and new techniques*, Norfolk 2007, s. 16, okoliczność, że konsument zawarł umowę, ponieważ stał się ofiarą nieuczciwych praktyk handlowych, należy uznać za nieistotną z punktu widzenia dyrektywy 2005/29, gdyż dyrektywa ta nie przewiduje żadnych środków prawnych mogących spowodować nieważność umowy. Wszelako dyrektywa 2005/29 nie ogranicza środków ochrony prawnej, które przysługują konsumentowi na mocy prawa zobowiązań umownych. Konsument będzie musiał zatem wystąpić o ochronę prawną przed sądem cywilnym, przy czym okoliczność, że umowa została zawarta przy zastosowaniu nieuczciwych praktyk handlowych, będzie istotnym aspektem, który musi zostać uwzględniony przez sąd cywilny.

o informację dotyczącą ewentualnych skutków prawnych zaklasyfikowania danego zachowania jako nieuczciwej praktyki handlowej w rozumieniu dyrektywy 2005/29 dla stosowania art. 6 dyrektywy 93/13. Pytanie dotyczy więc wzajemnych relacji pomiędzy art. 5 i nast. dyrektywy 2005/29 oraz art. 6 dyrektywy 93/13, co będzie wymagać dokonania wykładni tego ostatniego przepisu.

iii) Wniosek wstępny

86. Podsumowując należy stwierdzić, że dyrektywa 2005/29, przynajmniej na płaszczyźnie skutków prawnych, nie znajduje zastosowania do przedmiotu postępowania przed sądem krajowym.

c) Istnienie nieuczciwych praktyk handlowych

i) Konieczność spójnej wykładni prawa ochrony konsumentów

87. W takiej sytuacji zasadniczo nie ma potrzeby kontynuowania wywodów dotyczących zagadnienia, czy sporne zachowania posiadają cechy „nieuczciwych praktyk handlowych" w rozumieniu art. 5 i nast. dyrektywy 2005/29.

88. Jednakże decyzja prawodawcy unijnego o niestosowaniu w indywidualnie określonych przypadkach dyrektywy 2005/29 na płaszczyźnie skutków prawnych niekoniecznie oznacza, że oceny, których dokonał dla tych przypadków i które stanowią również podstawę dla przepisów tej dyrektywy, nie powinny mieć znaczenia dla wykładni innych aktów prawnych regulujących stosunki pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami. Systemowe spojrzenie na akty prawne przyjęte w celu ochrony konsumenta ujawnia, że pomiędzy tymi aktami istnieją liczne powiązania, które muszą być uwzględnione także w procesie wykładni [39]. Dlatego też poszczególne akty prawa Unii w dziedzinie prawa ochrony konsumentów muszą być rozumiane jako wzajemnie się uzupełniające części jednolitej i całościowej regulacji. Istniejąca do dnia dzisiejszego w prawie Unii sytuacja, że występuje w nim większa ilość regulacji częściowych [40], jest wynikiem pewnego historycznego procesu, w którego toku prawodawca unijny, działając w celu urzeczywistnienia rynku wewnętrznego, regulował kolejno w odniesieniu do umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami i konsumentami poszczególne obszary, uwzględniając przy tym istniejący w danym momencie stan prawny. Dyrektywa 2005/29

39 — Zobacz S. Orlando, op.cit. w przypisie 35, s. 38, który pisze o konieczności „normatywnej koordynacji" pomiędzy dyrektywami 2005/29 a 93/13 w celu ograniczenia potencjału generującego konflikty. Autor słusznie wskazuje, że trudności w koordynacji pomiędzy dyrektywami w drodze wykładni spowodowane są szczególną strukturalną złożonością prawa Unii. Wzajemne oddziaływanie na siebie poszczególnych dyrektyw nie zawsze ujawnia się na pierwszy rzut oka. Dlatego też spójna, odnosząca się do wszystkich aktów prawnych wykładnia nie zawsze jest łatwa.

40 — Deficyty minimalnej harmonizacji oraz stosowania uregulowań sektorowych spowodowały konieczność pogłębionej konwergencji oraz analizy istniejących niejednolitości w prawie ochrony konsumentów Unii, zob. G. Alpa, G. Conte, L. Carleo, La costruzione del diritto dei cosumatori, *I diritti dei consumatori*, ed. G. Alpa, vol. 1, s. 5. Dyskusja na temat dalszego rozwoju europejskiego prawa konsumentów trwa od 1999 r., kiedy to Rada Europejska w oświadczeniu końcowym z Tampere stwierdziła ewentualną konieczność wzajemnego zharmonizowania przepisów państw członkowskich w dziedzinie prawa cywilnego, zob. odnośnie do tego zagadnienia E. Čikara, *Gegenwart und Zukunft der Verbraucherkreditverträge in der EU und in Kroatien*, Wien 2010, s. 47; zob. odnośnie do selektywnych zaczątków harmonizacji w zakresie prawa nieuczciwej konkurencji, T. Wunderle, *Verbraucherschutz im Europäischen Lauterkeitsrecht*, Tübingen 2010, s. 97 i nast. Od tego momentu nastąpiła intensyfikacja wysiłków Komisji w celu harmonizacji prawa umów. Przedłożony w roku 2003 komunikat Komisji „Spójne europejskie prawo umów – plan działania" zaproponował opracowanie „Wspólnych ram odniesienia" jako instrumentu opt-in, który określałby wspólne zasady i terminologię europejskiego prawa umów. Następnie Study Group on a European Civil Code jako międzynarodowa sieć naukowa przygotowała akademicki projekt wspólnych ram odniesienia. Na podstawie tych prac przygotowawczych w kwietniu 2010 r. Komisja Europejska powołała grupę ekspertów w celu opracowania wspólnych ram odniesienia europejskiego prawa umów, która w dniu 3 maja 2011 r. przedłożyła studium wykonalności. To studium zawiera spójny system reguł prawa umów, który może zostać użyty w przyszłości jako opcjonalny instrument europejskiego prawa umów; zob. odnośnie do tego zagadnienia – zielona księga Komisji w sprawie możliwości politycznych w zakresie postępów w kierunku ustanowienia europejskiego prawa umów dla konsumentów i przedsiębiorstw, dokument COM(2010) 348 wersja ostateczna, w szczególności opcja nr 4. Nie można pominąć w tym kontekście planowanej dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw konsumentów, której celem jest przezwyciężenie wielości źródeł prawa w prawie konsumenckim. Stanowisko Parlamentu Europejskiego ustalone podczas pierwszego czytania w dniu 23 czerwca 2011 r. w odniesieniu do przyjęcia dyrektywy przewiduje zmianę dyrektywy 93/13 oraz dyrektywy 1994/44/WE w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji oraz uchylenie dyrektywy 85/577/EWG w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do umów zawartych poza lokalem przedsiębiorstwa oraz dyrektywy 97/7/WE w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość, przy czym obie ostatnie dyrektywy mają zostać zastąpione jedną dyrektywą.

rezygnuje z uregulowania prawa zobowiązań umownych tylko dlatego, że aspekty te były już uregulowane przez prawodawcę unijnego, m.in. w dyrektywie 93/13. Obie dyrektywy regulują każdorazowo własny, całkowicie określony obszar rzeczywistości: dyrektywa 2005/29 powstrzymuje stosowanie nieuczciwych praktyk handlowych mogących mieć istotny wpływ na gospodarcze zachowania konsumentów, podczas gdy dyrektywa 93/13 z kolei zakazuje stosowania nieuczciwych warunków w obrocie handlowym przedsiębiorców z konsumentami.

89. Mimo istnienia samodzielnych aktów prawnych, nie da się zawsze łatwo rozgraniczyć zakresu stosowania dyrektyw. Spowodowane jest to z jednej strony tym, że w praktyce działania objęte dyrektywami często przechodzą jedno w drugie; z drugiej strony wynika to z tego, iż pojęcie praktyk handlowych ma bardzo szeroki zakres i obejmuje wielką ilość zachowań handlowych. Ta okoliczność czyni z dyrektywy 2005/29 w pewnej mierze uregulowanie ogólne w stosunku do szczegółowych uregulowań, takich jak dyrektywa 93/13 [41]. Celem regulacji rozgraniczającej z art. 3 ust. 2 dyrektywy 2005/29 jest zapewnienie, że pomiędzy tymi dwiema dyrektywami nie dojdzie do niepożądanych zbiegów na płaszczyźnie skutków prawnych.

90. To rozgraniczenie nie jest jednak celem samym w sobie, tylko wynika z określonej koncepcji wykreowanej przez prawodawcę unijnego. W szczególności nie może ono prowadzić do sytuacji, by jednolity stan faktyczny, w stosunku do którego zastosowanie znajdowałyby zasadniczo obie dyrektywy, był oceniany w sposób zróżnicowany pod względem prawnym. Przeciwnie, w celu uniknięcia sprzecznych ocen wymagana jest spójna wykładnia norm prawnych mających zastosowanie w danym przypadku. Jest to tym bardziej konieczne, że dyrektywy te są o tyle zbieżne co do kierunku ochrony, o ile obie pragną chronić zdolność do oceny sytuacji oraz swobodę podejmowania decyzji w obrocie handlowym [42].

91. Ścisły związek pomiędzy tymi dwiema dyrektywami pozwala się zilustrować kilkoma sytuacjami faktycznymi: tak na przykład w stanie faktycznym w postępowaniu przed sądem krajowym jest możliwe, że nieuczciwość praktyki handlowej może polegać właśnie na użyciu w umowach z konsumentami nieuczciwych warunków w rozumieniu dyrektywy 93/13 [43]. Jeżeli przedsiębiorca używa takich warunków, to można w takim zachowaniu rozpoznać działanie wprowadzające w błąd, ponieważ przekazywana jest fałszywa informacja lub też konsument pozostawiony zostaje w niejasności co do rzeczywistego zakresu swych praw i obowiązków z umowy, przede wszystkim w odniesieniu do praw i obowiązków z nieuczciwych i przez to dla konsumenta niewiążących warunków. Podobnie należy ocenić sytuację, w której przedsiębiorca formułuje podstawowe warunki umowy w sposób niejasny i mylący, aby nie udzielić konsumentowi istotnych informacji. Ale odwrotnie jest też możliwe, że fałszywe, a zatem wprowadzające w błąd informacje, zawarte w warunku umownym w rozumieniu dyrektywy 2005/29, uzasadniać będą właśnie ich nieuczciwy charakter. Takiej sytuacji domniemywa widocznie sąd krajowy w sprawie będącej przedmiotem postępowania przed nim; sytuacja ta zostanie dokładniej naświetlona poniżej.

92. W interesie spójnej wykładni prawa ochrony konsumentów Unii wydaje się zatem uzasadnione badanie, czy podanie zaniżonej rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania może zostać zakwalifikowane jako „nieuczciwa praktyka handlowa” w rozumieniu art. 5 i nast. dyrektywy 2005/29. Jakie wnioski należy wysnuć z takiej oceny dla wykładni dyrektywy 93/13, zostanie zbadane przy udzielaniu odpowiedzi na drugą część pytania.

41 — Tak też S. Orlando, op.cit. (ww. w przypisie 35), s. 38, 40, wskazując na szeroką definicję pojęcia praktyk handlowych. Według jego oceny prawodawca unijny wprowadził do porządku prawnego Unii w dyrektywie 2005/29 „prawo ogólne”, przyjmując cały szereg uregulowań zawierających ogólne zasady, definicje i kryteria.

42 — Zobacz motywy 6–8 dyrektywy 2005/29 oraz motywy ósmy i piętnasty dyrektywy 93/13.

43 — Podobnie S. Orlando, op.cit. (ww. w przypisie 35), s. 25, który zajmuje się zagadnieniem, czy używanie nieuczciwych warunków w rozumieniu dyrektywy 93/13 jest zarazem nieuczciwą praktyką w rozumieniu dyrektywy 2005/29. Na pytanie to udziela on zasadniczo odpowiedzi twierdzącej. Takie wykorzystywanie nieuczciwych warunków należy ocenić przede wszystkim jako praktykę handlową wprowadzającą w błąd, gdyż z reguły jest przekazywana nieprawdziwa informacja lub też konsument pozostawiony zostaje w niejasności co do swoich praw i obowiązków przy wykonywaniu umowy, w szczególności w odniesieniu do praw i obowiązków wynikających z nieuczciwych (i dlatego nieważnych) warunków umownych. Autor wskazuje ponadto, że niejasne i mylące sformowania w podstawowych warunkach umownych mogą także być potraktowane jako pomijanie istotnych informacji w rozumieniu art. 7 dyrektywy 2005/29.

ii) Badanie nieuczciwego charakteru praktyki handlowej

93. Występowanie „nieuczciwej praktyki handlowej" ocenia się według schematu analizy przedstawionego w pkt 78 niniejszej opinii.

– Występowanie działania wprowadzającego w błąd w rozumieniu art. 5 ust. 4 lit. a) w związku z art. 6 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2005/29

94. Na początku należy stwierdzić, że nieprawidłowa informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie o kredyt konsumencki nie odpowiada żadnemu z przypadków nieuczciwych praktyk określonych w załączniku I do dyrektywy. Jako że takich informacji nie zalicza się do wymienionych w załączniku I praktyk handlowych uznawanych za nieuczciwe w każdych okolicznościach, mogą one zasadniczo zostać zakazane jedynie wówczas, gdy stanowią nieuczciwe praktyki handlowe, przykładowo ze względu na to, że wprowadzają w błąd lub są agresywne w rozumieniu dyrektywy.

Działanie przedsiębiorcy

95. Uwzględniając okoliczność, że w sprawie przed sądem krajowym można z góry wykluczyć agresywną praktykę handlową, ponieważ brak jest przesłanek do przyjęcia, że w grę wchodzą takie środki jak nękanie, przymuszanie, użycie siły fizycznej czy też inne bezprawne naciski, należy zbadać, czy zachodzą cechy praktyki handlowej wprowadzającej w błąd w rozumieniu art. 5 ust. 4 lit. a) dyrektywy 2005/29. Należy przy tym zauważyć, że dyrektywa rozróżnia działania (art. 6) i zaniechania (art. 7) wprowadzające w błąd, przy czym obie kategorie są odrębnie uregulowane. Dla właściwej oceny prawnej sprawy przed sądem krajowym konieczne jest zatem właściwe zakwalifikowanie konkretnego zachowania.

96. Praktyka handlowa taka jak ta, która występuje w sprawie przed sądem krajowym, polegająca na podaniu zaniżonej wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie kredytowej, może zostać w mojej ocenie raczej przyporządkowana do pierwszej ze wskazanych kategorii, ponieważ oddziaływanie na decyzję konsumenta dotyczącą transakcji następuje w istotny sposób przez działanie przedsiębiorcy, a mianowicie przez fałszywą informację w odniesieniu do punktu umowy, który należy ocenić jako istotny w rozumieniu art. 6 ust. 1 dyrektywy. W takim zachowaniu nie można doszukiwać się jedynie zaniechania wynikającego z pominięcia informacji. Należy zatem wykluczyć, inaczej niż to przyjmuje rząd niemiecki [44], stosowanie regulacji zawartej w art. 7 ust. 1 dyrektywy, który zajmuje się szczególnym przypadkiem pominięcia istotnych informacji.

Wpływ na decyzję konsumenta dotyczącą transakcji

97. Punkty umowy uznane za istotne przez podmiot przyjmujący dyrektywę zostały wyliczone w art. 6 ust. 1. Przyjmując jako punkt wyjścia szeroką, a zatem działającą na korzyść konsumenta wykładnię przepisów dyrektywy można zasadniczo dokonać subsumpcji rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie o kredyt konsumencki pod pojęcie ceny w rozumieniu art. 6 ust. 1 lit. d), szczególnie że rzeczywista roczna stopa oprocentowania zgodnie z zawartą w art. 1 ust. 2 lit. e) dyrektywy 87/102 definicją legalną stanowi część całkowitego kosztu kredytu, który konsument musi ponieść za udzielenie mu kredytu. Pod względem prawnym odsetki stanowią wynagrodzenie za pożyczkę udzieloną na określony okres czasu. Odpowiednio do tego można zakwalifikować nieprawidłowe obliczenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania, tak jak to miało miejsce zgodnie z informacjami sądu krajowego w toczącym się przed nim postępowaniu, jako „obliczenie ceny" w rozumieniu tego przepisu.

44 — Zobacz pkt 43 uwag na piśmie rządu niemieckiego.

98. W związku z tym należy zwrócić uwagę, że dokonana przez sąd krajowy ocena, iż cena została obliczona w sposób niewłaściwy, jest wiążąca dla Trybunału. Po pierwsze dlatego, że zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. e) dyrektywy 87/102 obliczenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania następuje według metod używanych w państwach członkowskich, a ich właściwe zastosowanie sąd krajowy może też ocenić sam. Po drugie dlatego, że w postępowaniu o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd krajowy jest właściwy do ustalenia faktów.

99. Odnośnie do kwestii dalszych przesłanek art. 6 ust. 1 dyrektywy 2005/29 należy stwierdzić, że fałszywa informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania – w szczególności jeżeli jest ono podane w wysokości istotnie niższej – może wprowadzić w błąd przeciętnego konsumenta i spowodować podjęcie przez niego decyzji dotyczącej transakcji, której inaczej by nie podjął. Przy ocenie uwzględniającej praktykę życiową należy bowiem przyjąć, że przeciętny konsument z reguły zbiera oferty wielu potencjalnych kredytodawców i podejmuje swoją decyzję w sprawie zaciągnięcia kredytu na podstawie porównania tych ofert, włącznie z kosztami, jakie przypuszczalnie będą z tym związane. Inaczej mówiąc, stosunkowo korzystne warunki kredytu mają z reguły decydujący wpływ na podejmowanie decyzji przez konsumenta.

100. Prawo Unii czyni zadość potrzebom informacyjnym konsumenta przez to, że dyrektywa 87/102, która została przyjęta w podwójnym celu, z jednej strony w celu stworzenia wspólnego rynku dla kredytów konsumenckich (motywy 3–5), a z drugiej strony w celu ochrony konsumentów zaciągających takie kredyty (motywy 6, 7, 9), wymaga wprost, aby konsument został odpowiednio poinformowany o warunkach udzielenia kredytu, jego kosztach oraz o jego zobowiązaniach. Wynika to z jednej strony z motywu 8, a z drugiej strony z zawartego w art. 4 ust. 2 lit. a) dyrektywy 87/102 wymogu wskazania w każdym dokumencie umowy wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania. Wymóg udostępnienia kredytobiorcy przy zawieraniu umowy wszystkich informacji mogących mieć wpływ na zakres jego zobowiązań ma za cel, tak jak to wielokrotnie stwierdził Trybunał w swoim orzecznictwie, ochronę konsumenta przed niesprawiedliwymi warunkami kredytu oraz udzielenie mu pełnej informacji o szczegółach związanych z wykonaniem umowy [45].

101. Wskazane powyżej przepisy dyrektywy 87/102 dokumentują, że rzeczywista roczna stopa oprocentowania jest istotną informacją przy zawieraniu umów kredytowych [46], bez której konsument z reguły nie może podjąć rozsądnej decyzji. Konsument jest zatem w znacznym stopniu uzależniony od prawdziwości tej informacji. Wprowadzanie w błąd właśnie odnośnie do takich informacji, niezależnie od tego, czy następuje to umyślnie, czy w wyniku niedbalstwa, musi działać na jego niekorzyść. W znacznej mierze z uwagi na znaczenie tej informacji dla zdolności konsumenta do podjęcia decyzji oraz z uwagi na daleko idące konsekwencje błędnej decyzji art. 3 dyrektywy 87/102 wymaga, aby konsument uzyskał tę informację w okresie znacznie poprzedzającym zawarcie umowy, a mianowicie na etapie reklamy.

102. Reprezentowany tu pogląd, zgodnie z którym udzielanie fałszywych informacji przy zawieraniu umów kredytowych zasadniczo może wpłynąć na decyzję konsumenta dotyczącą transakcji w rozumieniu dyrektywy 2005/29, wspierany jest ponadto przez motyw 10 tej dyrektywy, który, jak to słusznie stwierdza rząd słowacki [47], w pewnym sensie tworzy powiązanie z istotną w tym kontekście dyrektywą 87/102. Wynika z niego, że dyrektywa 2005/29 „zapewnia konsumentom ochronę w przypadkach, gdy na poziomie wspólnotowym brak jest szczegółowych przepisów sektorowych, i zakazuje przedsiębiorcom stwarzania fałszywych wyobrażeń o charakterze produktu". Podmiot przyjmujący dyrektywę wskazuje ponadto, że „jest to szczególnie ważne w przypadku produktów złożonych, z którymi wiąże się wysoki poziom ryzyka dla konsumentów, np. niektórych *produktów*

45 — Zobacz ww. w przypisie 6 postanowienie w sprawie Pohotovosť, pkt 68; wyrok z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie C-208/98 Berliner Kindl Brauerei, Rec. s. I-1741, pkt 21.

46 — Zobacz ww. w przypisie 6 postanowienie w sprawie Pohotovosť, pkt 70; wyrok z dnia 4 marca 2004 r. w sprawie C-264/02 Cofinoga, Rec. s. I-2157, pkt 26, 27.

47 — Zobacz pkt 14 uwag na piśmie rządu słowackiego.

finansowych[48]". Wypowiedzi te dokumentują, że prawodawca unijny w pełni zdawał sobie sprawę, jakie ryzyko istnieje dla konsumenta w tym szczególnym obszarze działalności gospodarczej. W sprawie przed sądem krajowym ryzyko to zrealizowało się właśnie poprzez zawarcie umowy kredytowej.

103. W związku z powyższym przy obiektywnej ocenie istnieje działanie wprowadzające w błąd w rozumieniu art. 5 ust. 4 lit. a) w związku z art. 6 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2005/29. Tak więc błędna informacja na temat rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie o kredyt konsumencki stanowi ostatecznie „nieuczciwą praktykę handlową" w rozumieniu tej dyrektywy.

– Pomocnicze stwierdzenie naruszenia wymogów dotyczących staranności zawodowej

104. W końcu należy pokrótce odnieść się do spełnienia przesłanki naruszenia staranności zawodowej w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2005/29, na którą wskazali zarówno sąd krajowy we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym[49], jak i niektórzy z uczestników postępowania w swoich pisemnych wywodach.

105. Jak wynika z brzmienia art. 5 ust. 4 („w szczególności") dyrektywy 2005/29, wprowadzające w błąd i agresywne praktyki handlowe to jedynie szczególne formy nieuczciwych praktyk handlowych. Przepis ten nie zawiera także żadnego własnego odniesienia do koncepcji staranności zawodowej, ponieważ wprowadzające w błąd, a nawet agresywne traktowanie konsumentów uważane jest przez podmiot przyjmujący dyrektywę za zachowanie stojące w sprzeczności z wymogami staranności zawodowej. Dlatego też w ramach stosowania tej dyrektywy wprowadzająca w błąd lub agresywna praktyka handlowa nie musi być dodatkowo oceniana pod kątem zachowania staranności zawodowej przez przedsiębiorcę. Odpowiednie badanie prawne staje się konieczne dopiero wtedy, gdy w grę wchodzi zastosowanie klauzuli generalnej z art. 5 ust. 1[50]. Podobna sytuacja występuje zresztą w przypadku zawartej w art. 5 ust. 2 lit. b) przesłanki „istotnego zniekształcenia zachowania gospodarczego przeciętnego konsumenta", która zasadniczo odpowiada wymogowi ustanowionemu w art. 6 ust. 1, zgodnie z którym praktyka handlowa musi charakteryzować się wpływem na decyzję konsumenta dotyczącą transakcji.

106. Uwzględniając okoliczność, że działanie wprowadzające w błąd w rozumieniu art. 5 ust. 4 lit. a) dyrektywy zachodzi już na podstawie dokonanej uprzednio oceny prawnej stanu faktycznego, zbędne jest w mojej ocenie dalsze badanie tych znamion hipotezy przepisu. Jedynie z ostrożności wskazuję, że fałszywa informacja dotycząca rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania wynikająca z jego błędnego obliczenia z reguły nie będzie spełniać wymogów staranności zawodowej. Od przedsiębiorcy należy bowiem oczekiwać, że wykonuje on swoją działalność gospodarczą zgodnie z istotnymi dla niej przepisami i zachowuje szczególną staranność w kontaktach z konsumentem, zwłaszcza że konsument zdany jest na wiedzę fachową przedsiębiorcy. Tak jak to przedstawiłam na początku przy wywodach dotyczących przedmiotu art. 6 dyrektywy 93/13[51], szczególna potrzeba ochrony konsumenta wynika z tego, że znajduje się on z reguły w słabszej pozycji negocjacyjnej wobec przedsiębiorcy i posiada mniejszy zasób informacji. Ta okoliczność czyni go szczególnie podatnym na wyrażanie zgody na sformułowane uprzednio przez przedsiębiorcę warunki umowy, bez możliwości wpłynięcia na ich treść. Sytuację tę można skorygować tylko w ten sposób, że wymaga się od przedsiębiorcy rygorystycznego przestrzegania określonych obowiązków informacyjnych.

48 — Zobacz motyw 10. Wyróżnienie jedynie w tekście opinii.

49 — Zobacz s. 11 wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

50 — Zobacz G. Abbamonte, op.cit. w przypisie 38, s. 28, z którego wynika, że badanie naruszenia staranności zawodowej przestaje być konieczne, jeżeli w konkretnym przypadku zachodzi wprowadzająca w błąd lub agresywna praktyka handlowa. Taka praktyka handlowa narusza bowiem automatycznie wszelkie obowiązki wynikające ze staranności zawodowej. Podobnie też F. Henning-Bodewig, Die Richtlinie 2005/29/EG über unlautere Geschäftspraktiken, w: *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht – Internationaler Teil*, 2005, Nr. 8/9, s. 631, która wskazuje na to, że klauzula generalna z art. 5 ust. 1 (sprecyzowana w art. 5 ust. 2) znajduje zastosowanie dopiero wtedy, gdy konkretnego stanu faktycznego nie da się podciągnąć pod zestaw nieuczciwych praktyk z załącznika I do dyrektywy ani nie zachodzą żadne uregulowane sytuacje przykładowe (wprowadzające w błąd lub agresywne praktyki handlowe) klauzuli generalnej.

51 — Zobacz pkt 43 i nast. niniejszej opinii.

107. Tak więc także przeprowadzona pomocniczo ocena na podstawie kryteriów klauzuli generalnej z art. 5 ust. 2 dyrektywy 2005/29 prowadzi do wniosku, że w sprawie przed sądem krajowym występuje „nieuczciwa praktyka handlowa".

d) Wniosek

108. Po tych wszystkich wywodach należy na pierwszą część pytania drugiego odpowiedzieć, że dyrektywę 2005/29 należy interpretować w taki sposób, że zachowanie przedsiębiorcy, który podaje w umowie niższą niż rzeczywistą roczną stopę oprocentowania, spełnia kryteria do zakwalifikowania go jako nieuczciwej praktyki.

2. Druga część pytania drugiego: wpływ nieuczciwych praktyk handlowych na ważność umowy

109. Druga część pytania dotyczy ewentualnego wpływu, jaki może mieć w kontekście dyrektywy 93/13 zakwalifikowanie omawianych tutaj praktyk handlowych jako nieuczciwych w rozumieniu dyrektywy 2005/29 na ważność rzeczonej umowy. W tym celu należy ocenić znaczenie poszczególnych aktów prawnych mających zastosowanie w sprawie przed sądem krajowym oraz sposób, w jaki one wzajemnie ze sobą współdziałają.

a) Znaczenie dyrektywy 87/102

110. W tej kwestii należy stwierdzić, że z naruszenia zakotwiczonego w art. 4 ust. 2 lit. a) dyrektywy 87/102 obowiązku informacyjnego nie można w żadnym razie wyciągać bezpośrednich wniosków dotyczących ewentualnej częściowej, czy też nawet całkowitej nieważności umowy kredytowej, zwłaszcza że art. 14 ust. 1 dyrektywy ogranicza się do ustalenia, że państwa członkowskie muszą zapewnić, aby umowy kredytu nie naruszały ze szkodą dla konsumenta przepisów prawa krajowego przyjętych w wykonaniu niniejszej dyrektywy lub też przepisów jej odpowiadających. Chociaż w sprawie przed sądem krajowym z uwagi na błędną informację o rzeczywistej rocznej stopie oprocentowania obiektywnie doszło do naruszenia obowiązku informacyjnego, to brak jest dokładniejszych regulacji, które na przykład zobowiązywałyby sądy krajowe do orzeczenia nieważności umowy kredytowej. Uwzględniając okoliczność, że dyrektywa 87/102 nie przewiduje takiego skutku prawnego w przypadku naruszenia tegoż obowiązku informacyjnego, jest ona bez znaczenia dla udzielenia odpowiedzi na drugą część pytania.

b) Znaczenie dyrektywy 2005/29

111. Bardziej jednoznaczne są natomiast przepisy dyrektywy 2005/29, w zakresie w jakim, jak to już wywiedziono [52], pozostawiają one zgodnie z art. 3 ust. 2 bez uszczerbku prawo zobowiązań umownych, a w szczególności postanowienia dotyczące ważności, zawierania lub też skutków umowy. Co prawda art. 13 przewiduje obowiązek ustanowienia przez państwa członkowskie sankcji za naruszenie przepisów krajowych przyjętych w celu wykonania tej dyrektywy, jednakże wykładnia przyjmująca, że jako sankcję traktować można także nieważność warunku umownego, pozostaje w oczywistej sprzeczności z przywołanym powyżej przepisem. Taka wykładnia byłaby nie do obrony wobec jednoznacznej decyzji podmiotu przyjmującego dyrektywę wyłączającej regulację prawa zobowiązań umownych przez dyrektywę 2005/29. Dlatego też dyrektywa ta nie ma żadnego bezpośredniego znaczenia dla udzielenia odpowiedzi na drugą część pytania drugiego.

52 — Zobacz pkt 82 i nast. niniejszej opinii.

c) Znaczenie dyrektywy 93/13

112. Brak znaczenia dyrektywy 2005/29 nie sprzeciwia się jednak w żadnym razie stosowaniu innych aktów prawa Unii oraz przewidzianych w nich środków ochrony prawnej konsumentów[53]. Dlatego też w rachubę wchodzi stosowanie dyrektywy 93/13, zwłaszcza że jej przedmiot uregulowania, jak już wskazano, dotyczy prawa zobowiązań umownych, a w szczególności ważności umów.

i) Zakres stosowania dyrektywy

113. W pierwszej kolejności warunek umowny, którego to dotyczy, musiałby być objęty zakresem stosowania dyrektywy 93/13. Zakres stosowania jest określony w art. 1. Podmiotowy zakres zastosowania ograniczony jest w ten sposób, że zgodnie z art. 1 ust. 1 dyrektywa dotyczy tylko warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem. Z tego wynika, że umowy zawierane zarówno pomiędzy konsumentami, jak też zawierane pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami, są wyłączone z zakresu jej zastosowania. Przedmiotowy zakres zastosowania jest z kolei zdefiniowany w ten sposób, że zgodnie z art. 1 ust. 1 w związku z art. 2 lit. a) i art. 3 ust. 1 przedmiotem oceny przewidzianej przez dyrektywę są tylko „niewynegocjowane indywidualnie warunki umowne w umowach konsumenckich".

114. W sprawie przed sądem krajowym nikt nie kwestionuje, że umowa kredytowa zawarta przez pozwaną w postępowaniu krajowym z jej klientami jest umową zawartą pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem. Z podkreślonej we wniosku o wydanie orzeczenia prejudycjalnego okoliczności, że kredyty są udzielane na podstawie umów standardowych, można wysnuć wniosek, że będąca przedmiotem postępowania umowa kredytowa nie została indywidualnie wynegocjowana z konsumentem. Wynika z tego, że umowa ta objęta jest zarówno podmiotowym, jak i przedmiotowym zakresem stosowania dyrektywy.

ii) Zakres kontroli treści

115. Ponadto warunek zawierający błędną informację o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania musi zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 podlegać kontroli treści.

116. W związku z tym należy wskazać na wyrok w sprawie Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, w którym to Trybunał wyjaśnił, że uregulowanie to nie definiuje zakresu stosowania dyrektywy 93/13, lecz „ma wyłącznie ustalić warunki i zakres kontroli treści warunków umownych, które nie były przedmiotem indywidualnych negocjacji i opisują podstawowe świadczenia w umowach zawartych między sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem"[54]. Zgodnie z tym ocena nieuczciwości warunków nie dotyczy „ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem".

117. W odniesieniu do przyporządkowania do przedmiotów wskazanych w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy wskazać, że informacja o wysokości rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania jest uważana przez prawodawcę unijnego za istotną z tego powodu, że dotyczy ona w końcu jednego z głównych przedmiotów umowy kredytowej. Informuje ona bowiem o kosztach, jakie kredytobiorca musi zwrócić kredytodawcy za udzielenie pożyczki. Rzeczywista roczna stopa oprocentowania jest zatem odpowiednikiem głównego świadczenia przysługującego kredytodawcy w ogólnej strukturze praw i obowiązków stron umowy kredytowej. Zgodnie z tym warunek zawierający błędną informację o kosztach z uwagi na niewłaściwe obliczenie rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania podlega kontroli jego treści na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, jeżeli nie został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem.

53 — Zobacz G. Abbamonte, op.cit. (ww. w przypisie 38), s. 16.

54 — Zobacz ww. w przypisie 26 wyrok w sprawie Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, pkt 34.

118. Wskazówki dotyczące właściwego wniosku można uzyskać z postanowienia Trybunału w sprawie Pohotovosť, która wykazuje pewne podobieństwo do sprawy będącej przedmiotem niniejszego postępowania. W sprawie tej Trybunał zajmował się między innymi zagadnieniem, czy brak informacji o rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w umowie kredytowej jest istotną kwestią w ramach dokonywanej przez sąd krajowy oceny, czy warunek umowy kredytowej dotyczący jej kosztów, w którym brakowało tej informacji, jest sformułowany prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 dyrektywy 93/13. Trybunał udzielił twierdzącej odpowiedzi na to pytanie [55], przy czym powierzył on sądowi krajowemu zadanie zbadania w ramach oceny konkretnego przypadku, czy dany warunek spełnia wskazane powyżej kryteria prostoty i zrozumiałości.

119. Większe znaczenie w kontekście spornego zagadnienia ma jednak okoliczność, że Trybunał w swoich wywodach w tym postanowieniu jednocześnie domyślnie pozytywnie odniósł się do możliwości dokonania kontroli takiego warunku [56]. Okoliczność, że w sprawie Pohotovosť chodziło o brak informacji, a nie – jak w sprawie przed sądem krajowym – o fałszywą informację, jest pod względem oceny bez znaczenia dla zagadnienia możliwości przeniesienia tego orzecznictwa na niniejszą sprawę, zwłaszcza że w obu przypadkach chodzi o istotne informacje, które wbrew bezpośredniemu wskazaniu prawa Unii nie zostały zawarte w umowie kredytowej. W obu konstelacjach chodzi o ten sam przedmiot umowy, tak że przeprowadzenie kontroli treści jest zasadniczo możliwe. Zależy to jednak ostatecznie od tego, czy warunek został sformułowany prostym i zrozumiałym językiem, co zgodnie z orzecznictwem podlega ocenie przez właściwy sąd krajowy [57].

iii) Nieuczciwy charakter warunku umownego

120. Do kompetencji sądu krajowego należy ponadto ocena, czy w danym przypadku warunek jest nieuczciwy. Ocena ta musi nastąpić na podstawie ogólnych kryteriów ustalonych przez prawodawcę unijnego w art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 [58]. Tak jak to stwierdził Trybunał w wyroku w sprawie Pannon GSM [59], art. 3 dyrektywy definiuje jedynie w sposób abstrakcyjny elementy, które sprawiają, iż dany warunek umowny, który nie stanowił przedmiotu indywidualnych negocjacji, ma nieuczciwy charakter, zaś załącznik, do którego odsyła art. 3 ust. 3 dyrektywy, zawiera jedynie przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe.

121. Udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zakwalifikowanie praktyki handlowej jako „nieuczciwej" w rozumieniu dyrektywy 2005/29 może mieć ostatecznie wpływ na zaklasyfikowanie warunku jako „nieuczciwego" w rozumieniu dyrektywy 93/13, tak jak to domniemywa sąd krajowy w drugiej części pytania drugiego, może nastąpić w mojej ocenie dopiero w wyniku wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13. Tak jak to wyjaśniono ostatnio w wyroku w sprawie Pénzügi Lízing [60] także wskazane powyżej ogólne kryteria tej dyrektywy podlegają kompetencji interpretacyjnej Trybunału.

122. W przepisie tym ustala się szczegółowo, że nieuczciwość warunku umownego ocenia się z uwzględnieniem „rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem w czasie zawarcia umowy do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna". Za pomocą tego szerokiego sformułowania zalecono sądowi krajowemu nie tylko uwzględnienie treści umowy w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale także wielu innych istotnych czynników [61].

55 — Zobacz ww. w przypisie 6 postanowienie w sprawie Pohotovosť, pkt 77.

56 — Ibidem, pkt 73.

57 — Zobacz ww. w przypisie 26 wyrok w sprawie Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, pkt 32.

58 — Zobacz wyrok z dnia 7 maja 2002 r. w sprawie C-478/99 Komisja przeciwko Szwecji, Rec. s. I-4147, pkt 11, 17; ww. w przypisie 22 wyrok w sprawie Freiburger Kommunalbauten, pkt 18, 19, 21; ww. w przypisie 26 wyrok w sprawie Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, pkt 34; wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie C-137/08 Pénzügyi Lízing, Zb. Orz. s. I-10847, pkt 40.

59 — Zobacz ww. w przypisie 8 wyrok w sprawie Pannon GSM, pkt 37–39.

60 — Zobacz ww. w przypisie 58 wyrok w sprawie Pénzügyi Lízing, pkt 40.

61 — Zobacz H.E. Brandner, Maßstab und Schranken der Inhaltskontrolle bei Verbraucherverträgen, *Monatsschrift für Deutsches Recht*, 4/1997, s 313.

123. Tym bardziej muszą zostać uwzględnione czynniki, z którymi powiązane są określone oceny prawodawcy. Za taką interpretacją przemawia okoliczność, że zgodnie tym przepisem należy odnieść się do „wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy". Zarówno słowne znaczenie i cel uregulowania z art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, jak i stosunek tych dwóch dyrektyw do siebie w ramach prawa ochrony konsumenta Unii sugerują wniosek, że do okoliczności tych należy zaliczyć także zachowania, które zgodnie z zawartą w art. 2 lit. d) dyrektywy 2005/29 definicją „praktyk handlowych" skierowane są na to, aby przyciągnąć klientelę w celu zawarcia umów konsumenckich. Wyraźna wskazówka dla takiej wykładni znajduje się w treści motywu piętnastego dyrektywy 93/13, zgodnie z którym przy ocenie nieuczciwego charakteru warunków uwzględnia się „w szczególności, czy konsument *był zachęcany* do wyrażenia zgody na warunki umowy" [62].

124. W tym miejscu przy ocenie nieuczciwego charakteru warunku umownego musi moim zdaniem zostać uwzględnione ewentualne zakwalifikowanie praktyki handlowej jako „nieuczciwej" według kryteriów ustalonych w dyrektywie 2005/29. Użyte określenie „nieuczciwa" w rozumieniu dyrektywy 2005/29 nie opisuje bowiem nic innego, niż dezaprobowane przez prawodawcę unijnego wpływanie na zdolność do dokonywania oceny i swobodę podejmowania decyzji konsumenta. Ponadto należy wskazać, że ujawniający się w takim oddziaływaniu nieuczciwy charakter praktyki handlowej ostatecznie pozwoli też na uzyskanie informacji na temat istotnego czynnika, który musi zostać uwzględniony w ramach oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego, a mianowicie czy przedsiębiorca ewentualnie naruszył zawarty w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 wymóg działania w dobrej wierze. Wynika to wprost z motywu piętnastego dyrektywy 93/13. Uwzględniając powyższe, można potraktować art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 jako swojego rodzaju furtkę otwierającą tę dyrektywę dla ocen z prawa nieuczciwej konkurencji.

125. Wskazana już przeze mnie [63] zbieżność kierunków ochrony dwu dyrektyw jest rozpoznawalna poprzez to, że niedopuszczalne oddziaływanie przedsiębiorcy na podejmowanie decyzji przez konsumenta za pomocą nieuczciwych praktyk handlowych nierzadko doprowadza do zburzenia równowagi w stosunkach umownych na niekorzyść konsumenta [64]. Nie oznacza to jednak bynajmniej, że nieuczciwość praktyki handlowej automatycznie wskazywać będzie na nieuczciwość warunku umownego. Przeciwnie, ocena nieuczciwego charakteru warunku umownego powinna nastąpić w pierwszej kolejności na podstawie przepisów dyrektywy 93/13 jako prawa, które znajduje bezpośrednie zastosowanie. Okoliczność, iż praktykę handlową prowadzącą do zawarcia umowy kredytowej należy określić jako „nieuczciwą", może mieć najwyżej znaczenie jako jedna z wielu wskazówek, na których właściwy sąd opierać będzie swoją ocenę dokonaną zgodnie z art. 4 dyrektywy 93/13 [65]. W tym zakresie należy zgodzić się rządem niemieckim [66], iż stwierdzenie nieuczciwych praktyk handlowych może mieć jedynie pośrednie znaczenie dla stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego.

62 — Wyróżnienie tylko w treści opinii. Zdaniem T. Pfeiffera, op.cit. (ww. w przypisie 15), pkt 13, s. 5, przy naruszeniu swobody podejmowania decyzji mogą mieć znaczenie: monopol faktyczny lub prawny jednej ze stron umowy; zależność o charakterze egzystencjalnym lub też naglącym jednej ze stron od świadczenia; wykształcenie oraz doświadczenie handlowe; dokonana przez konsumenta w sposób zauważalny ocena wstępna; dokonanie mimochodem czynności życia codziennego; istnienie umowy standardowej; godne potępienia metody przekonywania (np. sprzeczny z dobrymi obyczajami apel o udzielenie pomocy ze względów rodzinnych), bagatelizowanie (np. podpis tylko „w celu uzupełnienia dokumentacji") lub też wykorzystanie sytuacji zaskoczenia.

63 — Zobacz pkt 90 niniejszej opinii.

64 — Zobacz E. Kapnopoulou, op.cit. (ww. w przypisie 19), s. 152, według której stanowiska okoliczność, iż oddziaływano na konsumenta, aby zaakceptował warunek umowny, a ten nie oparł się temu „oddziaływaniu", wskazuje na brak równowagi w konkretnej umowie konsumenckiej.

65 — G. Abbamonte, op.cit. (ww. w przypisie 3), s. 16, nie zajmuje co prawda bezpośrednio stanowiska w kwestii zagadnienia, czy oceny z dyrektywy 2005/29 mają zostać uwzględnione przy wykładni dyrektywy 93/13, jednak podnosi, że sąd krajowy udzielając ochrony prawnej w ramach cywilnoprawnej skargi konsumenta (dążącej do wypowiedzenia umowy lub obniżenia ceny) musi uwzględniać ważne okoliczności, takie jak stosowanie nieuczciwych praktyk handlowych.

66 — Zobacz pkt 51 uwag na piśmie rządu niemieckiego.

d) Wniosek

126. Na drugą część pytania drugiego należy zatem udzielić odpowiedzi, że dyrektywę 2005/29 należy interpretować w taki sposób, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru praktyki handlowej nie wywołuje bezpośrednich skutków względem kwestii, czy zawarta w ramach tej praktyki handlowej umowa kredytowa jest ważna.

3. Podsumowujące wnioski końcowe

127. Powyższe badanie wykazało, że zachowanie przedsiębiorcy, który podaje w umowie niższą niż rzeczywistą roczną stopę oprocentowania, spełnia ustalone w dyrektywie 2005/29 kryteria do zaklasyfikowania go jako nieuczciwej praktyki handlowej[67]. Aczkolwiek dyrektywa ta zasadniczo nie dotyczy ważności poszczególnych umów[68], to jednak należy stwierdzić, że zawiera ona określone oceny dokonane przez prawodawcę unijnego, które powinny zostać również uwzględnione przez sąd krajowy przy ocenie nieuczciwego charakteru warunku umownego. Jest on do tego zobowiązany na podstawie art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, zwłaszcza że ocena ta powinna zostać dokonana „z uwzględnieniem […] wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy". Do tych wskazanych ocen należy też dezaprobata określonej praktyki handlowej, np. w formie niedopuszczalnego oddziaływania przedsiębiorcy na zdolność do dokonywania ocen lub na swobodę podejmowania decyzji przez konsumenta. Istnienie nieuczciwej praktyki handlowej może być uznane za okoliczność wskazującą na nieuczciwy charakter warunku umownego, ale nie zwalnia sądu krajowego z jego obowiązku dokonania oceny na podstawie wszystkich okoliczności danej sprawy[69].

VII – Wnioski

128. Uwzględniając powyższe rozważania, proponuję, by Trybunał udzielił następującej odpowiedzi na postawione przez Okresný súd Prešov pytania prejudycjalne:

1) Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich powinien być interpretowany w ten sposób, że dla kwestii dalszego obowiązywania umowy konsumenckiej zawierającej nieuczciwe warunki nie ma znaczenia, czy byłoby ono bardziej korzystne dla konsumenta. Przepis ten nie stanowi jednak przeszkody dla państw członkowskich, aby w swoich krajowych porządkach prawnych przewidziały w takim wypadku skutek prawny nieważności całej umowy.

2) Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych") powinna być interpretowana w ten sposób, że zachowanie przedsiębiorcy, który podaje w umowie niższą niż rzeczywista roczną stopę oprocentowania, spełnia kryteria zakwalifikowania go jako nieuczciwej praktyki handlowej.

   Stwierdzenie takiej nieuczciwej praktyki handlowej nie ma co prawda bezpośredniego wpływu na ocenę nieuczciwego charakteru oraz ważności warunku umownego lub też całej umowy kredytowej dokonywaną zgodnie z dyrektywą 93/13, jednakże może zostać uznane za okoliczność związaną z zawarciem umowy, którą sąd krajowy uwzględni przy swojej ocenie zgodnie z art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13.

67 — Zobacz pkt 108 niniejszej opinii.

68 — Zobacz pkt 86 i 111 niniejszej opinii.

69 — Zobacz pkt 120 i nast. niniejszej opinii.